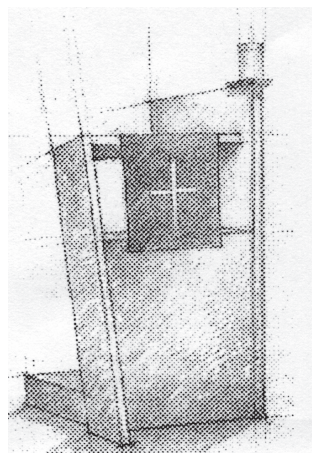

Hét Hárs

A csillaghegy-békásmegyeri evangélikus gyülekezet lapja
V. évfolyam 4. szám 2006. karácsony

Időbetegek

Kik ők? A felejtők, a múltat, a maguk örömét és bánatát egyaránt a tudattalanba temetők. A részfeledők vagy szelektív memóriájúak, akik csak bizonyos történeteket nem akarnak visszaidézni. Az időbeteg úgy akar lenni, mintha nem lett volna. Mintha bármi – akár személyes életéből, akár a kollektív

emlékezetből meg nem történtté tehető lenne azáltal, hogy ő nem akar többé emlékezni rá. Vagy nem úgy akar, a tények mindig szűkös karámterében.

Karácsony botrány. S nem azért, mert a történet vége, nagypéntek gyalázata szükségszerűen értelmezi az egész megelőző életfolyamot. Önmagában az. „Üdvözlégy, Mária, malasztal teljes, az Úr van teveled, áldott vagy te az asszonyok között...” – hangzik évszázadok óta jámbor és csupán formális keresztények száján egyaránt. De változtat ez a himnusz bármit is az egykor megesett názareti lány szégyenén? Mit tudott ő és mit tudott jegyese, József a kiválasztás irgalmatlan szuverenitásáról? Csak a kivetettségük volt konkrét meg a barlangistálló meg az állatok meleg lehelete meg a polgártársak kíméletlen közönye.

A napokban az egyik lelkész kolléga El Greco festette tágra nyílt szemekkel s barokkos eréllyel közölte: neki mindegy, mi a textus, ő csak Jézusról prédikál, télen, nyáron, reggel, este. Ez az ő hermeneutikája, exegézise és dogmatikája, még ha ezzel – s ekkor még erősebben a szemembe nézett – meg is botránkoztat. Nem ez történt, bár kezem-lábam nem törném, hogy szószéke közelébe férjek. Ez a derék lelkigondozó harminc végigprédikált év után sem tudja, hogy felelős a rábízott ígéért: „És az Ige testté lett, és lakozott közöttünk...” (Jn1, 14a).

Ez a kijelentés semmivel sem botránkoztatóbb, mint a szinoptikus evangéliumok Jézus születését leíró tudósítása. Az Ige lehet az örökkévaló metaforája, de lehet a Sinairól lehozott kőtábláké is, jelképezheti a vigasztaló szót és a felülírhatatlan erkölcsi törvényt, lehet a mindenséget létbe hívó Lélek hangzása, sőt maga a Lélek is. S éppen János evangélista az, aki két fejezettel tovább – Jézus Nikodémussal folytatott dialógusában – azt írja: „Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az” (Jn 3,6). Test és lélek – e felfogás szerint két különböző valóság, egyik a másikká nem lehet. Sem zsidó, sem pogány a Logosz testté „átválását”, az Ige hússá és vérré lételét nem hitte, nem vallotta. Az inkarnáció botrány és bolondság. Mégpedig a mi e világi történetünknek, individuális és politikai létünknek a botránya és bolondsága.

A skandalumot kegyes és jó erkölcsre nevelő házi ünneppé hamisító szándék nem ez utolsó idők fertelmessége. Amióta világ a világ, az írástudókat mindig megkísértette a sátán, hogy az „idő betegeként” felejtessenek és hamisítsanak, egyszer irodalommal stilizálva a rettenetes valóságot, máskor féligazságokkal lényegtelené téve a történelmi tapasztalatot. Balassa Péter így ír erről 1992-ben a Vigiliában: „Látnivalóan nem tudok beszélni karácsonyról, mert mindig húsvétra terelődik a szó. Húsvét még most sem tud úgy s annyira elromlani, mint karácsony. Az idő betegsége legelőször karácsonyt támadja meg, az emlékezést felejtéssé pusztítva. Az idő betegsége: menekülésünk a belső csöndtől, ahol bármiféle születés és szülés egyáltalán lehetővé válik” (Az idő betegsége. Vigilia 1992/12: 954).

Aki kételkedik Balassa szavába, vegye be magát bármelyik plázába, s válasszon: fogyasztás vagy ön- és közkritika, ingerlő külső lüktetés vagy fogantató belső csönd. Lehet az Ige testté lételét nem ismerve és komolyan nem véve boldogan és értelmesen élni? Lehet. Megszabadítható az ember élete a birtoklás- és hatalomorientáltság démonától a názareti Jézustól függetlenül is? Bizony ez is lehetséges. De a konzumálás kényszerétől kedveszegetté válva

minek is örvendezzünk azon, hogy „*az Ige testté lett, és lakozott közöttünk...*”?

Minden tárgy, és minden eladó. Legalábbis azzá tehető, kinek-kinek érdeklődése és lehetősége szerint. Miért mentesülne ez alól a karácsony vagy bármi, ami a valláshoz tartozik? Éppen ellenkezőleg: mivel a vallás életünk rendkívül érzékeny területe, különösképpen kiszolgáltatottja az üzletelésnek. A közöttünk lakozó Ige szabad préda és ragadomány. Mi több, az Ige tette önmagát anyagi haszonná konvertálhatóvá. Mindnyájan a közöttünk lakozó Igéből élünk és élteünk: írva, prédikálva, tanítva, vigasztalva és gyógyítva. Minden írástudó szabadon dönt arról, mit tesz az igével, s ahogy döntött, azért felelős.

Ismét Balassát idézem: „Ég nincs Föld nélkül, a Törvény a Szeretet. Vajon nem ebben a kikerülhetetlen *összekapcsolásban* rejlik az idő betegségének gyógyítása? Vajon az idő meghaladása, aki Krisztus, nem szorul-e maga is az idő fogságára? Csak-hogy ez a ki-állás, ez a radikális karácsony mégis egész egyszerű, ősi tapasztalatra irányítja a figyelmet. Hiszen van-e a Jézusról szóló híradásokban bármi is, ami *belülről* nézve, a csukott szemek mögött ne lenne valóságos, sőt materiális; van-e itt valami, ami nem történhetett volna meg, beleértve a legképtelenebb csodákat, a feltámasztást és magát a feltámadást is. Vajon nem ennek a belátása előfeltételezi-e a Karácsonyt mint Kezdetet? S vajon nem azt jelenti-e ez, hogy akit Jézusnak nevezünk, az az emberi önismeret és szabadság netovábbja, az emberi lény krisztusi dimenziója, elérhető és nem-elérhető fokozat? Vajon Jézus nem egyszerűen mi magunk vagyunk – Krisztusban? A Kreatúra lényege, mélypontja és egyúttal szabadsága. De ha ez így van, beszélhetünk-e a karácsonyról, élhetünk-e a karácsonyban Húsvét nélkül? A negatív karácsony, az idő betegségének meggyógyítása mintha a végtelenül kicsinyben, a gyöngédben és halkban nyílna meg, a visszahódítás a belső elszenvedés (*pathos*) intimitásában, jászol és sír összetartozásában, a ragyogás egyedüllétében és észrevétlenségében. Világosság a sötétségben” (i. m., 956).

Donáth László

Hol az Isten?

A mikor a király már a palotájában lakott, és az ÚR mindenfelől nyugalmat adott neki ellenségeitől, ezt mondta a király Nátán prófétának: *Nézd, én cédruspalotában lakom, az Isten ládája pedig sátorlapok között lakik. Nátán ezt mondta a királynak: Tedd meg mindazt, ami szándékodban van, mert veled van az ÚR! De még azon az éjszakán az történt, hogy így szólt az ÚR igéje Nátánhoz: Menj, és mondd meg szolgálóknak, Dávidnak, hogy ezt mondja az ÚR: Te házat akarsz nekem építeni, hogy abban lakjam? [...] Ezt mondja a Seregek URa: Én hoztalak el a legelőről, a juhnyáj mellől, hogy fejedelme légy népemnek, Izráelnek. Veled voltam mindenütt, amerre csak jártál, kiirtottam előled minden ellenségedet. Olyan nagy nevet szereztem neked, amilyen neve csak a legnagyobbaknak van a földön. Helyet készítettem népemnek, Izráelnek is, és úgy ültettem el ott, hogy a maga helyén lakhat. Nem kell többé rettegnie, és nem nyomorgatják többé a gonoszok, mint kezdetben, attól a naptól fogva, hogy bírakat rendeltem népemnek, Izráelnek, és nyugalmat adtam összes ellenségedtől. Azt is kijelentette neked az ÚR, hogy az ÚR akarja a te házat építeni. [...] Így a te házad és királyságod örökre megmarad, és trónod örökre szilárd lesz” (2Sám 7,1–5.8b–11.16).*

Amikor karácsony közeledtével olcsóbb szaloncukor reményében valamelyik nagyobb üzlet felé veszem utam, őszintén szólva nem érzek dühöt – sem szent haragot, sem semmilyen – a fogyasztói karácsony zaklatott közegében. S bár a tér- és tömegiszony sokszor kiszorítja belőlem az együttérzést, leginkább mégis megbékülök sorsommal sors társaim közt: így vagy úgy gondoskodni igyekszünk a szenteste kellékeiről. Nyugtatom magam, hogy a profán külsőségek mögött van valódi ünnepünk.

A keresztény ünnep burka azonban egy réteggel beljebb is sebezhető. A hit eseményeinek közös tulajdonsága, hogy nincs emberi garanciájuk. Az ünnep veszélyeztetett pillanat: még az önfeledtség sem a sajátunk. Áhítatunk – melyet szívesen, gondosan és teljes joggal elkülönítünk az ajándékok beszerzésének stratégiai kötelességétől – egy szempillantás alatt megsemmisülhet, amikor azt tapasztaljuk, hogy ádventben ismét seregestül utcára vonul a vallási félműveltség, és mint fenyegetőre növelt olcsó kegytárgyat teszi közszemlére homályos indulatait. Mennénk hát tovább befelé, mindenekelőtt a csöndet keresve, ahová nem hatol el a zavarodottság és a káosz, öltön bár e világi vagy vallásos köntöst.

És talán sikerül is megtalálnunk a csöndet, az ünnep centrumát, az átjárót, ahol lehetőség nyílik

alkalmatlanságunk hátatelt meghaladására. Csak-hogy csöndünk sem egészen zavartalan. Magában hordoz egy nyugtalanító kérdést, amelyet egyszerűsége dacára sem, időtlen idők óta sem sikerült hibátlan teológiai válaszokkal elhallgattatnunk. Ez a kérdés valóban egyszerű, így hangzik: „Hol van az Isten?” Hol van, amikor ünneplünk, amikor most karácsonyra készülünk? Tanácstalanságunk nem azonnali, nem áttetsző, és csak ritkán tudatos. Ráadásul a hagyományos válaszok mindegyike évezredek töprengés eredménye – ezért mindegyik megbízható –, de egyik sem biztosítja az eljövételt az Eljövendő helyett.

A *hol az Isten* kérdésre klasszikus választ ad a világgal való misztikus rokonszenv: Isten mindennütt van, csak meg kell látnunk. A mennyország

mítoszi képe palástként borul a mindenségre, a mulandóság ellenanyagaként hatja át a teret és az időt. Ha az ünnep kockázatán belül megadatik ez a tapasztalat, alkalmatlanságunk kivételesen hála lehet. Sokaknak azonban, és elviselhetetlenül sokszor, nem adatik meg más, mint az üres égbolt, és akkor saját megnyugvásaink felől sem lehetünk mindentől nyugodtak.

A másik klasszikus válasz az, hogy Isten a szívünkben érkezik el: „benne élünk, mozgunk és vagyunk”, abban, aki bennünk él, mozog és van. A szeretet Istene a bensőségesség Istene. Az égbolt sem üres, ha telve a szívünk. E kettő, az átfogó teljesség és a személyes, benső végtelen, elválaszthatatlanul összetartozik. Az érintkezés, a közvetítés, a szubjektivitás és az egyetemesség közti átjárás lehetősége tehát nyitva áll.

Bár a lehetőség nem maga az átjárás. Az üres égbolt tükörképe az üres szív, az ünnep veszélyeztettsége ott feszül e hagyományosan telített, mégis törékeny dimenziók között. A keresztény hit történetében kibontakozó nagy, társas alkotómunka ezért saját zsidó múltjában és általában a vallások közös tapasztalatában megtalálta azt a szimbolikát, amely minden érzékünket megszólító gazdagsággal tölti be az Isten szólítására adható emberi válaszok terét. Az istentisztelet egyfajta ösztönművészeti alkotás módjára, sok nemzedék közös műveként hidalja át a különbséget a két, nem igazán szilárd és biztonságos szféra között. A misztikus egyetemesség túl általános és a szívbeli személyesség túl ingatag, tévképzetekkel keveredő érzésénél, a csillagos ég és a belső szó egyszerre ígéretes és illanó bizonyosságánál hitelesebbnek, megfoghatóbbnak és maradandóbbnak tűnik a közös mű válasza, a liturgia, mely épület és koreográfia, az ismétlés rendje és teremtő beszéd, kép és zene. A biblikus alkotóképesség legzseniálisabb tette azonban az idő megformálása: a szent idő mint évezredek át elhúzódozó kompozíció, készültek, ünnepnapok és fényes hetek ritmikus alakzata, mely végigkíséri életünk történéseit, és fókuszba is gyűjti a hit lényegét. Reménykedünk, hogy talán ez juttat legközelebb a válaszhoz a kérdésre: hogy akkor hol is van, hogyan is van velünk az Isten. A várakozásban és az emlékezésben van. Hiszen mi más volna a hit állandó, visszatérő, megisméltető tapasztalata, mint folyamatos várakozás arra, akire emlékezünk.

De hát az ünneplés művészete sem végleges válasz. Az első karácsony sötétbe burkolódik. Mindössze egy népmesei történet tudósít róla az Újszövetség korából: ószövetségi építőelemekből összeállított narratív tanítás arról, hogy milyen lehetett a Megváltó születése. Hogy milyen volt, nem tudjuk. És mire várunk? Kétségkívül a karácsonyra, de maga az eljövétel ünnepe is továbbküld, mint várakozás a végső eljövételre, melyről éppoly keveset tudunk, mint a kezdetről. S legkevesébe azt tudhatjuk, hogy pontosan mit jelent várakozni kétezer s még több ezer évnyi várakozás után, abban a történelemben, mely megszámlálhatatlan embernek jelentette mindenfajta remény szertefoszlását. S bár hisszük, hogy sok remény láthatatlan beteljesedését is elhozta, e hit igazolásával mindmáig adós maradt. Azt mondjuk: bizakodva várunk. A történelem azt mondja: hiába várunk. Márpedig a történelem saját történeteinkből szövődik, hiábavalósága bizakodásunk élő cáfolata, hiábavalóságaink összegződése. A szakadékot tapasztalatunk és hitünk között nem számolja fel, hogy hitünk talán erősebb, mint mások tapasztalata, hiszen mások tapasztalata a miénk is. Bizakodó várakozásunk eszerint tehát csak munka lehet: kimunkálni a várakozás értelmét a hiábavalósággal szemben, újra és újra megharcolni

a bizakodást, Isten hihető köztünk-lakozását, megmutatkozása idejét elmaradásának ismétlődő napjaiban. Akkor, amikor történelmünk néma; amikor semmi sem szól benne az eljövétel mellett.

Hol időzik Isten, amikor időnk ismétlődő várakozás beteljesülés nélkül? Hogyan jön el, aki jövőre is eljövendő lesz? Mi marad meg ígéretünkől mindazokban, akiknek évről-évre elismételjük? Szeretnénk most is hinni, amit saját történelmünk és történeteink ritkán támasztanak alá: hogy évente előbbre mozdulunk, s legalább láthatatlanul megtörténik a közelítés, a találkozás rejtett jövőidejével arányos mértékben. Ugyanakkor talán felfedezhetjük a türelmetlenség értékét – azt, hogy a késlekedés felemlegetése, nyugtalanító tudata tapasztalataink fényében nem ünneprontás, hanem a nekünk adott ígéret következménye és karácsonyi feladat. Nem láthatjuk, hogyan van közel, és nem láthatjuk előre, hogyan lesz közelebb ünnepünk után az Isten. *Hol van?* – ezt kérdeztem, bizonyára ajtóstul rontva a teológia és a keresztény lelkiség csendes, méltóságteljes épületébe. Valamennyire igazolhatja ezt az óvatlanságot, hogy cizellált töprengéseink évezredes hagyománya ellenére sokan kérdik tőlünk ugyanezt, és sokan kérik számon rajtunk, amiként sokszor kérdezzük mi is, és kérjük számon magunkon. Maga a megmaradó kérdés bontja le történelmi büszkeségünket, ha túl sok mindenről derül ki, hogy héj és burok, olyasmikről, amit maguk és lényegnek tartottunk.

Válaszul e nyers kérdésre Sámuel könyvének felolvasott részlete az emberi kommunikáció egy sajátos formáját jelöli meg. Isten a beszélgetésben van. Nem itt vagy ott – mondja majd Lukács –, hanem közöttetek. A jelenet szereplői: Dávid király, Nátán próféta és a szövetség ládája a törvénnyel. A műfajt legszívesebben interaktív példázatnak nevezném: olyan képes tanításnak, mely egymáshoz intézett kérdésekben, üzenetekben s némiképp szélsőséges gesztusokban bontakozik ki. A jelenet szereplői manapság ritkán fellelhető, szenvedélyes hívő karakterek: egy király, aki előzőleg félmeztelenül táncot járt a frigyláda előtt – Károli Gáspár szép szavával: *felfosztózott*, azaz lemeztelenítve feltárta magát –, aránytévesztésre gyanakodván: miért a királyi díszek, ha Isten szava egy ládában lakik („bőrök közt”, azaz sátorban)? Ezúttal pedig saját cédruspalotája nyomasztja a szent törvénytáblák hajlékával szemben. Nátán próféta hírvivőként közlekedik a király és Isten között. Mint tanácsadónak, nincs saját ötlete, előbb jóváhagyja Dávid ajánlatát – hogy méltó házat építene Istennek –, majd készségesen elhozza az Úr minden képzeletet felülmúló, nagystílusú válaszát: nomádabb vagyok a nomádoknál. Nem zavar az ideiglenes lakhely, hiszen együtt vándoroltam nomád népemmel – ugyanakkor cédruspalotát és képzeletet felülmúló otthont fogok építeni, nem

magamnak, hanem Izraelnek. Ez az otthon saját országból, békességből és nyugalomból áll.

Isten végtelenül egyszerűbb és hatalmasabb a királynál. Sátra és világa között nincs semmije – de övé a kezdeményezés, amint övé volt a múltban, és övé lesz a jövőben is. A jelenet három öntörvényű szereplőjét Jézus egy személyben egyesíti majd: a királyt, akiben a hatalom a nincstelenséggel találkozik, a prófétát, aki tanulva tanít, és az Úr eleven szavát. Vagy másképp: a felelős embert, a szabad közvetítőt és a teremtő szó tekintélyét. Amikor azt mondjuk: Krisztus újraeljövételét várjuk, voltaképp e kivételes összhang megmutatkozására, az emberi beszédnek erre az egyidejűleg játékos és erőteljes, alázatos és lenyűgöző, békességszerző és mélyen szolidáris, mindenki javára cselekvő és önzetlen, s mindenekelőtt Isten kezdeményezésének tudatában lévő szabadságára várakozunk. Az ünnepi beszédhelyzet nyitottabb a néma és bensőséges ámulatnál, oldottabb a szertartásos rendnél, a teokrácia kísértő képzetének pedig még az ókorban is csak a királyi szervezőkészség s a feltétlen szolgálát jegyében ad helyet: olyan kölcsönösséget vetít előre, amelyben mindenki a másikért létezik. Dávid és Dávid fia óta van mire emlékeznünk, ha a hívő csereviszony mintáit keressük, és a születés ünnepének tartalmát is gazdagíthatja, ha tudjuk, hogy az ilyen együttlétet csak újratanulni lehet.

Mártonffy Marcell

(Elhangzott a 2005. december 18-ai istentiszteleten a békásmegyeri evangélikus templomban.)

Menyből az Ige le-jöve

Menyből az Ige le-jöve,
Kit Isten értünk rendelete,
Születék idvességünkre,
Es fogságinkból ki-mentete.

Te vagy Atyának igéje,
Kit Adámnak meg-igíre,
Es Abrahámnak hirdete,
Dávidnak-is meg-jelente.

Bocsásd-meg azért bűnünket,
Világosítsd-meg szívünket,
Erősítsd bennünk Hitünket,
Nyerhessük idvességünket.

Jelents-meg nekünk igédet,
Kiből hihessünk tégedet,
Es légy mi-nékünk épület,
Ut, igazság, örök-élet.

Hogy mikor ítélthez fogsz,
Légy kegyelmes fiaidhoz,
Es vigy minket szent Atyádhoz,
Bóldogsággal ajándékozz.

Dicsőség Atya Istennek,
Es Te-néked Igéjének,
Dicsíret a' Szent Léleknek,
Szent Háromság egy Istennek.
Amen.

(Kájoni János: *Cantionale Catholicum*
című énekeskönyvéből, 1676)

Exegetikai forgácsok János Logosz-himnuszáról

„**K**ezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő kezdetben az Istennél volt. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. Benne élet volt, és az élet volt az emberek világossága. A világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be. Megjelent egy ember, akit Isten küldött, akinek a neve János. Ő tanúként jött, hogy bizonyosságot tegyen a világosságról, és hogy mindenki higgyen általa. Nem ő volt a világosság, de a világosságról kellett bizonyosságot tennie. Az Ige volt az igazi világosság, amely megvilágosít minden embert: ő jött el a világba. A világban volt, és a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt: saját világába jött, és az övéi nem fogadták be őt. Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek; mindazokat, akik hisznek az ő nevében, akik nem vérből, sem a test, sem a férfi akaratából, hanem Istentől születtek. Az Ige testté lett, közöttünk lakott, és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal. János bizonyosságot tett róla, és azt hirdette: »Ő volt az, akiről megmondtam: Aki utánam jön, megelőz engem, mert előbb volt, mint én.« Mi pedig valamennyien az ő teljességéből kaptunk kegyelmet kegyelemre. Mert a törvény Mózes által adatott, a kegyelem és az igazság Jézus Krisztus által jelent meg. Istent soha senki sem látta: az egyszülött Isten, aki az Atya kebelén van, az jelentette ki őt.» (Jn 1,1–18)

A János írása szerinti evangélium első 18 versét hagyományosan prologusnak szoktuk nevezni. Valójában nem előszó vagy bevezetés ez, hanem a könyv későbbi témáinak valóságos sűrítőmánya. Olyan, mint egy zenemű nyitánya: megszólaltatja az egész kompozíció legfőbb motívumait.

Központi eleme a Logosz, amelynek óriási filozófiai holdudvara van. Hérakleitosztól kezdve Szókratészen át Platónig sokan használják ezt a kifejezést, Alexandria Philón pedig összekapcsolja ezt a fogalmat az ószövetség számos kulcsszavával, így a beszédet jelentő *dábár* vagy *ómer* főnevekkel.

A Logoszt csak jobb híján tudjuk *igének*, *szónak* vagy *beszédnek* fordítani. Szótöve a *leg*, *log*, ami azt jelenti: 'összegyűjt, egymás után rendszerbe rak, számlál'. Innen ered egyebek mellett a gyermekek kreatív játékanak, a legónak a neve is. A szótóhoz úgy kapcsolódik a beszéd jelentése, hogy aki szól, az – jó esetben – rendszerbe szedi gondolatait, és úgy szólaltatja meg azokat.

Amikor az evangélium egészét tekintve a Logoszt a názareti Jézussal azonosítjuk (ez az egybekapcsolás már Jn 1,17–18-ban megkezdődik, ahol az

alany immár nem a Logosz, hanem Jézus, a Fiú), akkor jó tudatosítanunk, hogy ő ezt a rendezettséget, összegyűjtést, harmóniát testesíti meg.

A himnusz így kezdődik: „*Kezdetben volt az ige*”. A kezdetre a jól ismert *arkhé* szó szerepel itt. János ezzel a felütéssel egyidejűleg utal a kor két nagy szellemi irányzatára, a hellenista filozófiára és a zsidó vallásbölcseletre. A görögységben ugyanis újra és újra azt a kérdést feszegették a filozófiai iskolák, hogy mi volt az arkhé, az őselem, amelyből a világ létrejött. A föld? A víz? A levegő? A tűz? A himnusz szerzője mintegy polemizál ezekkel a tanításokkal, amikor mindenként alapjaként a Logoszt jelöli meg. A zsidó Bibliára pedig annyiban utal ez a kifejezés, hogy egyértelműen összecseng 1Móz 1,1-gyel: „*Kezdetben teremtette Isten...*”. Amennyiben a Logoszt Jézussal azonosítjuk, akkor ez a felütés nem kevesebbet jelent, mint hogy ő – teológiai nyelven szólva pre-exisztens állapotban – ott volt már a világ teremtésekor. Ez a motívum egyebek mellett majd akkor tér vissza az evangélium „zeneművében”, amikor Jézus azt mondja magáról: „*Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok*” (Jn 8,58).

A himnusz tengelye a 14. vers: „*A Logosz testté lett, és lakozott közöttünk*”. Az itt szereplő *eszkénószen* ige azt jelenti: 'sátorozott'. Ez egyrészt jelzi Jézus földi sorsának átmenetiségét, másrészt további teológiai üzenetet is hordoz. Mögötte az Izrael életében oly fontos szerepet játszó sátor képe áll: Jézusban az Isten van jelen, ő népével együtt halad, mintegy megtestesíti Isten jelenlétét és dicsőségét. A szinoptikus evangéliumok szólnak Jézus megdicsőüléséről. Az elbeszélés szerint Péter a hegyen, látva Jézus elváltozásának rendkívüli jelenségét, három sátrat akar építeni: Jézusnak, Illésnek és Mózesnek. A tanítvány, aki pedig sokszor félreérti mesterét, itt jól ráérez a csodára. A negyedik evangéliumból hiányzik a transzfigurációnak, Krisztus színeváltozásának leírása: itt mindvégig – mint egy transzparensen – átsejlik a földi Jézuson Isten dicsősége. A sátor-motívum a jánosi teológiában a Jelenések könyvében tér majd vissza: „*Isten sátora az emberekkel van*” (21,3). Ami a földi Jézusban még csak átmeneti, az az Apokaliszisz Krisztusában már örökkévaló lesz.

Vázlatos írásomnak ezt a címet adtam: Exegetikai forgácsok. A Logosz-himnusz befejezése arra figyelmeztet, hogy minden írásmagyarázati munka, exegézis alapja Jézus ismerete. A 18. vers eredeti görög szövege nem kevesebbet állít, mint hogy az Atya kebelén levő Fiú „exegetálja” a láthatatlan Istent. Jézus az Atya legjobb exegézise. Az evangélium később felcsendülő megfogalmazásával: aki őt látja, látja az Atyát. Ezért senki sem mehet az Atyához, csak Jézus által.

A mi írásmagyarázatunk, exegézisünk alapja is

ez. Ahogy Jézus az Atya kebelén van, úgy találjuk a gyülekezetet, az ideális Jézus-követőt is megtestesítő szeretett tanítványt – ahogy a 13. fejezet 23. verse írja – Jézus kebelén. Ez a legszorosabb, legbensőségesebb közösség jele. Arra is figyelmeztet: akkor értjük helyesen az Isten titkát, ha ilyen szoros közösségben vagyunk az ő Fiával, Jézus Krisztussal.

Fabiny Tamás

Christus JESUS születék

Christus JESUS születék,
Atya Istentül küldeték,
E' világra nekünk adaték.

Két ember választaték,
Adám első edaték,
A' Christus az után születék.

Minnyájan az Adámban,
Esénk örök halálban,
Istenségnek nagy haragjában,

Első Atyánk mi-nékünk,
Adám nagy veszedelmünk,
lön mi-nékünk örök halálunk.

De a' kegyelmes Isten,
Ki irgalmas mindenben,
Ismég bé-vön az ö kedvében.

Igére e' Világra,
Szent Fiát a' halálra,
Mindeneknek nagy váltságára.

Kezdetben vala az Ige,
A' Christus ö felsége,
Szent Attyának egyetlen eggye.

Le-szálla Meny-orzágból,
Attya akarattyából,
Istenségnek gazdagságából.

Isteni bölcseségből,
Szent Lélek ihléséből,
Születék a' Szüznek méhéből.

E' világra adaték,
Ez nap nekünk születék,
Emberi-Nem hogy meg-váltatnék.

Atyáknak áldozások,
Prófétáknak írások,
Ezt bizonyítja ö mondások.

Ez az Istennek Fia,
Ki jött most e' világra,
Mindeneknek meg-váltására.

Mint Adámban kesergünk,
A' Christusban vigadunk,
Mert ö nekünk minden örömünk.

Mert Adámban meg-halánk,
De lön Christus mi Atyánk,
Ki által ismég fel-tamadánk.

Vigadgyunk és örvendgyünk,
Istennek hálát adgyunk,
Hogy halálból életre mennyünk.

Dicsirtessél Ur Isten,
Christusban, te Igidben,
Szent Léleckel egy Istenségben
Amen.

(Kájoni János: *Cantionale Catholicum*
című énekeskönyvből, 1676)

Hit, hitel, hitelesség

Játék a szavakkal. A legnagyobb játék. Ám játszani nem könnyelmű szórakozás, sőt, a vérelesen komolyan vett játék az igazi – különösen a szavakkal.

Mert mi is a hit? Pállal szólván „*a reménylett dolgok valósága, és a nem látott dolgokról való meggyőződés*” (Zsid 11,1).

A jól ismert páli definíció korántsem teszi könnyen megközelíthetővé a hit tartalmát, noha első hallásra, olvasásra szinte evidenciának tetszik. Pál kiváló kommunikátor, ha lehet ilyen sorrendet megállapítani az öntelt utókor nevében, hatékonyságát tekintve valamennyi apostol közül a legkiválóbb, ezért a felszínes első benyomás után azonnal fel kell tenni a következő kérdést: minéműek lehetnek azok a fent említett reménylett dolgok és nem látott dolgok: materiálisak, szociálisak, intellektuálisak, spirituálisak; intézményesek vagy nem hivatalosak? Hiszen könnyen belátható: vannak, lehetnek szemmel nem érzékelhető, ám tulajdonságaikat illetően nem kétségesen anyagi természetű, dolgok, javak – ideértve az emberi közösségek ilyen-olyan alakulásának belső folyamatait, amelyek reményeink tárgyai. Azaz a fizikailag létezők és létezhető, amelyek azonban nem ismertek, beleértendő-e az apostoli felsorolásba (a szellemileg létezők és létezhető nyilvánvalóan!)? A kontextus – vagyis az előző és a következő részek – nem adnak egyértelmű választ a kérdésre, valószínűleg azért, mert a közlő – Pál – nem is kíván egyértelmű lenni: tudatában van annak, hogy az egyértelműség a hit kérdésében szükségképpen bántó leegyszerűsítéshez vezet.

Játsszunk tovább!

Mi is a hitel? S rendjén van-e, hogy egy pénzügyi tranzakcióra alkalmazott kifejezés etimológiailag arra a bizalomra vezethető vissza, amely alaphelyzetben nem vonja kétségbe a másik ember szavainak s szavaiban megfogalmazódó szándékainak tisztességét, igazságát? Nos, alighanem helyes, mert arra a paradicsomi időre emlékeztet, amikor az adott szó elégséges fedezetként szolgált ígéretük beváltására éppúgy, mint egy kölcsönösszeg visszafizetésére. Az emberek közti minimális bizalom minden közösség létezésének és fennmaradásának alapja. Az a hit ugyanis, hogy akármilyen bajok, gyötrelmek, konfliktusok árán, de te és én, mi és ők – együtt, közösen – csakugyan képesek és érdemesek vagyunk magunkból kihozni valamit, ami által létrejön a közjó (vagy annak kicsinyített mása). Vagyis a hitel nem más, mint egy ígérvényre adott pozitív válasz, s ebből a szempontból majdnem mindegy, hogy az ígérvény pénzügyi vagy kommunikációs formát ölt.

A szögörgetés utolsó tagjára térve, a játék harmadik lépésében a hitelesség tartalmi következményének, s nem pusztán szótani-etimológiai értelemben. Mi által lesz hiteles valaki? Az ember gondolatait, szavait, cselekedeteit a meggyőződés teszi elfogadhatóvá mások számára: az a belső biztonságérzet, hogy ami az agyamban megfogalmazódik, amit mondok és teszek, az összhangban van a világ rendjével. Bármilyen meggyőződés épülhet téves alapokra, képviselése mégis hiteles, mert a gondolat, a szó és a tett mögött ott van az a bizonyos belső biztonságérzet, amely a kommunikáció során kisu-

gázzik, s amelyből kiviláglik az igazság, a helyénvalóság, a tisztesség ígérete, az az ígérvény, amelyet a hitelről szólván említettem. (A tévedés ettől még tévedés, de erkölcsi értelemben megengedhető.)

Korunk társadalmi kommunikációjának a legfontosabb kérdése épp ez. A hitelesség.

A közvetlen kommunikáció, vagyis az emberek egymás közti, személyes információcseréje mérhetetlenül, azaz nagyon is mérhetően beszűkült. Bizonyos vizsgálatok szerint az embert naponta elérő információk több mint kilencven százaléka mediálisan, másként fogalmazva: technikai értelemben meghatározott közvetítőeszköz segítségével jut el tudatunkig vagy tudattalanunkba; mi több, a közvetlen kommunikáció révén szerzett információk jelentős hányada ugyancsak mediális úton jut a közlő tudomására. Ez azt jelenti, hogy a személyközi kommunikáció tartalmainak forrása is nagyrészt valamilyen médium. Körülményes, csaknem lehetetlen pontosan megmérni a bennünket közvetlenül, illetőleg közvetetten elérő információk arányát, de – elsősorban amerikai vizsgálatok alapján – nem túl kockázatos az 5 : 95 viszonyszámot leírni. Ebből könnyű levezetni, milyen és mekkora a felelőssége azoknak, akik a társadalmi kommunikáció nyomoztatóan túlsúlyos intézményrendszere, a tömegkommunikáció médiumaiból ontják az információkat az olvasók, hallgatók, nézők millióira.

Az európai gondolkodás hajnalán – a babiloni, egyiptomi, zsidó, hellén, római társadalmakban az ősi közösségek életét döntően a közvetlen, vagyis a személyközi kommunikáció határozta meg, erről tanúskodnak a fennmaradt terjedelmesebb szöveggyűjtemények a Gilgámestól a Biblián és a Naphimnuszon át Homéroszig és tovább. Ami egészen természetes, hiszen az egymástól többnapos vagy -heti járásra letelepedett népcsoportok csak úgy tájékoztathattak vagy tájékozódhattak, ha küldöncöt küldtek, vagy küldönc érkezett hozzájuk. Ez egyszerre jelzi is az ókor társadalmi kommunikációjának időigényét. A fent említett klasszikus szövegek a szájhagyományban alakultak ki és maradtak fenn, vagyis a közvetlen társadalmi kommunikáció termékének kell tekintenünk őket. Lejegyzésük egyúttal le is zárta azt a periódust, amikor a közösség tagjai tovább formálhatták volna ezeket a textusokat. Jelen írás kereteit meghaladja annak a ténynek az elemzése, hogy a legősibb írástörödékek többnyire gazdasági természetű utalásokat, információkat hordoznak, s hogy az első összefüggő és rendszerezett szöveg az emberi együttélés szabályait tartalmazó joganyag: Hammurapi törvénykönyve. Legyen elég annyi, hogy ezek a korai dokumentumok a magántulajdon megjelenéséről és az ahhoz szorosan kötődő társadalomszervezés előrehaladott voltáról tudósítanak, azaz a jól elkülöníthető tevékenységként értelmezett politika megjelenéséről

(minthogy a politika eredendő társadalmi feladata nem más, csakis a társadalom életének megszervezése).

Látható a láthatatlanból

A bevezetőben idézett páli levél 3. verse szerint „Hit által értjük meg, hogy a világ Isten beszéde által teremtett, hogy a mi látható, a láthatatlanból állott elő”.

Tárgyunk szempontjából kevésbé a teológiai, sokkal inkább az e világi, főként társadalmi, kommunikációs jelentések a vizsgálандók. Biblikusok számára közhely, hogy a teremtés folyamata egy kommunikációs aktussal veszi kezdetét. A Magábanvaló azt mondja, *legyen*, és csak az után következik be a *lesz*. Egyébiránt ma sincs másként: hiszen amennyiben tudósok feltevései, sejtései beigazolódnak, részecskék, csillagok, jelenségek, folyamatok nevet kapnak, s attól kezdve válnak számunkra valóságosan létezővé. Tehát a névadás teszi világunk részévé a gondolkodás, a cselekvés, az indulat és az érzés mindennemű tárgyát és megnyilvánulását. Ennek egyik legszebb példája a fekete lyuk, a Black Hole, amely maga a létező nemlétező. Létező, amennyiben tudomásunk van róla, de nemlétező, amennyiben egy űrbeli objektum kollapszusának hült helyét érzékeli a földi műszerek, mint az ember meghosz-

szabított érzékszervei. Vagyis, ahol a fekete lyuk van, ott nincs semmi, noha volt valami. Mi azonban a semmit érzékeljük, ennek a semminek adunk nevet, miáltal ez a semmi válik nevesítve teremtett valósággá. Csekély blaszfémiával azt szűrhetjük le, hogy olyasmire vagyunk képesek, amit még a Teremtő sem tesz. Ha ugyanis ő alkot valamit, az vitathatatlanul létezik, a „vanságával” tüntet, míg az imént említett ember alkotta fekete lyuk éppen a nemlétezésével fészkel be magát tudatunkba, s szorít ott helyet magának. Ha e blaszfémiát továbbgondolásra érdemesnek tartjuk, rögtönzött föl-sorolásba kezdhetünk, vagyis kitalálhatunk olyan nemlétezőket, amelyek pusztán verbális konstrukcióként jelennek meg. Ilyen például a vizilópintyőke, a csigapásztor, a trombitaszú stb. Jól ismerjük az „abszolút nem mindegy” kettőseit, pl. abszolút nem mindegy, hogy valaki hímnős vagy nős hím. A nyelvi játékok mind a teremtés játéka. S hogy a Jóisten nem bocsátkozik ilyesmibe, az aligha a képességek hiánya miatt van, hanem mert a Teremtő a beszéddel fizikai és szellemi értelemben is csak létrehoz: jókedvében is csak alkot. A játék örömét meghagyja nekünk, s ha mi tudunk örülni a magunk teremtett játékoknak, bizonyára ő is örül, hogy a teremtés művének betetőzéseként színre lépő ember ön-maga előtt hiábavalóságnak tetsző játékokkal reprodukálja a teremtés szépségét. A nyelvi abszurdok azonban nem a jelölt lény, tárgy, fogalom létezését idézik elő – az már beavatkozás volna a gondviselésbe, illetéktelenség és mindenféle, büntetőjogilag is értelmezhető hatásköri túllépés –, egyszerűen csak a szellem kalandozásai, amire viszont egyes és egyetemes felhatalmazásunk van, a világ birtokba vételére sürgető felszólítás ugyanis (1Móz 1,28). Mindazáltal a nyelvi játék nem hiábavalóság, ellenkezőleg: a léttel teli léttelenség kalandvágy által motivált felfedezése minden szóban elkövetett abszurd, közte a játék is – efemer voltával együtt.

Ám a dolog fordítva is igaz: a világ ugyan Isten beszéde által teremtett – miként a páli levélben áll –, másként szólva láthatatlanból láthatót előállítani valóban csak beszéd által lehet, ám ehhez a művelethez szükség volt (és van) a beszédre magára, amely nem a teremtés része, hiszen erről sajnálatosan, de nem érthetetlenül, nem szól a fáma. Isten – időben és térben egyaránt – végtelen létezésének egyik lehetséges magyarázata csakugyan a beszéd vele azonosítható megjelenésében van. (Ez a felfogás a kreacionisták és az evolucionisták¹ számára talán egyként elfogadható.) A beszéd nekünk, embereknek teológiai és szociológiai értelemben egyaránt adott tudásunk és tulajdonságunk, ilyen-

¹ Ha már: aki evolucionista, az nem feltétlenül zsidó; NB. a kreacionista sem az.

formán a világot csak és kizárólag verbalitásként vagyunk képesek megragadni. Vagyis a teremtett valóság egyfelől a szó által keletkezik, másfelől ez a valóság csakis a teremtő szó használatával és értelmezésével válik érzékelésünk és tudatunk számára megfoghatóvá, azaz a szó, a beszéd az az aktus, amely bevégzi a világ birtokba vételének emberi művét.

Ennek meggondolása azért szükséges, sőt elengedhetetlen, mert nem csupán az Írásból, sőt, legfőképpen mindennapi tapasztalatból tudjuk: beszéd és igazság, beszéd és valóság – s hogy a szókombináció teljes legyen –, igazság és valóság egymást nem minden körülmények közt feltételező dolgok.

E rövid bevezető okfejtés végén tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a teremtésen nem kérhető számon sem a kommunikáció képessége – hiszen az isteni hasonlatosságunkkal együtt járó adottság –, sem a valóság, sem az igazság, hiszen azok tételes létezését mi magunk állítjuk elő társadalmi, szellemi, fizikai és morális formákban egyaránt.

Világba vetettségünk gyönyörűsége ez a magunkra hagyatottság. Itt vagyunk tehát magányos szavainkkal, s ébrenlétünk minden percében magunknak kell értelmes egységbe szervezni őket, ha azt akarjuk, hogy a többiek, mások figyelmükre méltassanak. Bár, ha meggondoljuk, a helyzet rosszabb: nemcsak az ébrenlét óráiban, hanem álmainkban is kommunikálunk, keressük a szavakat, esetleg ránk törnek a hűséges vagy hűtlen szavak, mint Jónásra Babitsnál².

Kommunikáció és információ

Az információnak sokféle meghatározása van forgalomban attól függően, milyen szakterület, tudomány vagy tevékenység szóhasználatában fordul elő. Nyilván egész sajátos értelemben használja az informatika, amelynek digitális nyelve két jel – a nulla és az egy – végtelen számú – kombinációjának mértékegységeként fogja fel, másként a köznapis beszéd, amely egyszerűen a „tájékoztató” szinonimájaként alkalmazza, s megint másként a szemiotika – a jel tudománya –, amelynek egyik definíciója szerint a jel „*elemi információ*”, s ilyen értelemben az élővilág érintkezéseinek alapegysége önmagával és az élettelen világgal. Az a képesség ugyanis, hogy az élővilág fajai és egyedei a maguk és fajuk fennmaradása szempontjából fontos, ge-

² „Hozzám már hűtlen lettek a szavak...” Botrányos, hogy az egyeztetés hiánya emeli ki a köznapiságból a mondatot; az által válik a kétségbeesettség, a csalódottság és a kiábrándultság egyik legszebb példamondatává, hogy csúfot űz a nyelvi szokásból, a konvencióból. Ez a titok: az alkotás, mint a teremtés reprodukciója.

netikailag meghatározott módon szerzett vagy/és tanulás révén elsajátított tudással érzékelik és értelmezik a környezetüket, az onnan érkező impulzusokat. Ez az érzékelés és értelmezés – függetlenül attól, hogy genetikai parancs nyomán fizikai és kémiai ingerek hoznak működésbe organizmusokat – mint a növényvilágban, vagy az ösztönvilág idézi elő ugyanezt – mint az állatoknál, vagy épp egyidejűleg ösztönös és tudatos aktivitásra ingerel, ami ráadásul társadalmilag súlyosan befolyásolt, mint az ember esetében – reakciókat vált ki, s ezzel létre is jön a kommunikáció³.

Némiképp dramatizálva a dolgot: születésünk-től halálunk pillanatáig – ideértve az esetleges öntudatlan állapotokat is – szüntelenül kommunikálunk. S ha nem vigyázunk, vagy nem vagyunk elég fölkészültek, egykönnyen ráfizethetünk abban a folyamatos kommunikációban, amelynek során információkat adunk és veszünk – no pláne, ha meggondoljuk, hogy az adásvétel maga is e folyamatos kommunikáció része. Aki tudja, hogy milyen célból, milyen irányba akarja terelni mások figyelmét, nyilván előnyösebb helyzetben van mindazokkal szemben, akik gyanútlanul bocsátkoznak a beszélgetésbe. Többletinformáció birtoklása pedig közvetlen előnyökkel kecsegtet.

³ Volt idő, amikor 'kommunikáció' értelemben a *közlekedés* szót használták eleink, később a 'helyváltoztatás' tartalom elfeledtette az eredeti jelentést. Nem magyarártási buzgalomból, csak úgy, mi lenne, ha a *közölködés* szóval próbálkoznánk?

A tartós egyenlőtlenség, amely a társadalmi kommunikációban bármi módon és minőségben előforduló szereplőket jellemzi, kiküszöbölhetetlen. Ezt a helyzetet sem törvénnyel, sem felvilágosítással, sem ráolvasással nem lehet megváltoztatni, mert egyrészt az emberek természetétől meghatározott különbözőségeiből adódik, másrészt a szervezett közösségek által termelt, létrehozott, keletkeztetett információk feldolgozhatatlan s átláthatatlan tömege okozza, amely az egyes ember számára már az ókorban is lehetetlenné tette, hogy totalitásában fogja fel a világot – hát még ma!, harmadrészt a szociális-kulturális egyenlőtlenségek tartósítják, amelyek ugyan csökkenthetők, de meg nem szüntethetők.

Nem volt ez másképp az Újszövetség születésének korában sem. Aki a kiválasztottság ama különleges örömeiben és terhében részesült, hogy személyesen kísérhette tanító és gyógyító útjain, utóljára a via dolorosán Jézus Krisztust, mérhetetlen információs előnyben volt mindenki mással szemben. Igaz, a tanúvá lével kötelezettségekkel, egyszersmind – tudjuk jól – olykor életveszéllyel járt. Az evangéliumok első renden persze tudósítások, jelentések a szenvedéstörténetről és a megváltásról.

A megtestesülés értelmei

„És az Íge testté lett és lakozék mi közöttünk...” (Jn 1,14).

Aligha vitatható, hogy az evangéliumok a későbbi gyülekezetek számára tették hozzáférhetővé, meg- és felfoghatóvá a megváltástörténetet, s ilyenképpen médiumok a szó eredeti jelentése szerint, azaz közvetítők. Másként fogalmazva: az Újszövetség könyveiben ölt testet minden eset és szó, amelyet az utókor számára feljegyzett a négy evangélista, amelyet leveleiben Péter és Pál, Jakab, János és Júdás ránk hagytak, végül azok a szövegek is, amelyek az apostolokról, illetve a jelenésekről, ránk maradtak. E tekintetben az Ige megtestesülésének a könyv fizikai megjelenését nevezzük – amiként a társadalom együttélésének szabályai törvénykönyvekben testesülnek meg. Hogy tehát az evangéliumok hordozzák a szót – az ígét, ám – minthogy médiumok – nem azonosak vele. János nem is engedi meg ezt az értelmezést, hiszen nem tudhatta, hogy az általa lejegyzett mondatok kánoni szövegek lesznek néhány száz év elteltével. Nem: az evangélista – az örömhírhöző – csupán hű akart maradni az általa megtapasztalt valósághoz, amely a szenvedéstörténettel, a halállal, a sírba tétellel írható le, s amelyet betetőzött a feltámadás megrázó és lenyűgöző élménye. A tapasztalatokból eredő belátás mondatja-íratja le vele, hogy „az Íge testté lett és lakozék mi közöttünk”; annak belátása,

hogy az Isten ígéje azonos vagy egylényegű Jézussal. S minthogy hosszú időn át együtt éltek az élő Krisztussal, az csupán a tanú önmaga hitelessége érdekében közölt vallomása, hogy „köztük lakott”. Ez tehát az eredeti megtestesülés, az írásos változat annak a következménye. De következmény voltában hűséges, ilyenformán hiteles.

A hitelesség persze nem magában van. Tehetek, mondhatok bármit, aminek igazsága felől szemernyi kétségem sincsen, ha cselekedeteimet, szavaimat a környezet nem fogadja el, ha nem vagyok hiteles. Hitelessé tehát mások elismerése által válnunk; hitelességünk igazolása és visszaigazolása azoktól az emberektől származik, akikkel kapcsolatba kerülünk, s bármi csekély mértékben is függünk tőlük, illetve függenek tőlünk. A függés ebben a kontextusban nem feltétlenül, sőt elsősorban nem egzisztenciális függést jelent, annál sokkal többet: emberi mivoltunk folyamatos visszajelzését, szélső esetben annak hiányát. Ezen a ponton ér össze a személyiség és az, ami hozzá köthető vagy kötődik: az általa mondott szó igazsága, valóság-hűsége, cselekedeteinek, tetteinek iránya, hasznossága és mindezeknek a környezet által értelmezhető moralitása. Arról van tehát szó, hogy a személyiséget hitelesíti vagy épp hitelteleníti mások szemében a beszéd és a cselekvés. Ha e kettő nincs szinkronban, azaz a személyiséghez nem illeszkedik a szó vagy a tett, a legkevesebb, ami történik, hogy a környezet gyanakszik. Bonviván nem játszhatja Gloucester herceget; előbb púpos, rút emberré kell

maszkírozni. De még a színházi világból is ismerős a kifejezés, hogy „nem neki való a szerep”. Olyankor mondják ezt, ha a személyiség alkata és a szerep végtelenül nem illik össze. A tizennégy éves Júliát aligha játszhatja el a mégoly jó karban lévő ötven fölötti dáma. Így van ez a magunk életében is: ha olyan mondatokat közlünk, amelyek máséi, s amúgy rendben volnának, ám még nem szoktunk össze a tartalmával eléggé, nem vált belsővé, akkor az azonnal lelepleződik; nem feltétlenül direkt módon, inkább a környezet tartózkodásában fejeződik ki a dolog. Gondoljuk meg: hányszor kapjuk magunkat azon, hogy látván, hallván valakit, csak ingatjuk a fejünket, s belül megállapítjuk: nincs egy őszinte hangja, mozdulata, gesztusa. Ilyenkor épp az összhang hiányát rögzítjük magunkban, az összhang hiánya pedig nem más, mint a hiteltelenség.

Mármost az egyik végponton ott az Emberfia abban a totális összhangban, amely „az Íge testté lett” jelenségében fejeződik ki, a másik végponton volnánk mi, vagyis az elveszett és elveszejtett ember, aki egyre kevésbé képes bárkivel és bármivel is azonosulni. Zavarosságunk és zavarunk nem kis részben abból adódik, hogy a környezet a közvetlen személyközi kommunikációt a társadalmi gyakorlatban csaknem a perifériára szorította. Helyébe a média lépett, miáltal épp a személyesség esik ki a kommunikációs folyamatból, ráadásul a média vi-

lágának információs és életmód-életminta kínálata gazdasági érdekeknek van alárendelve. Így aztán azonosulásra alkalmas momentumok elszórtan, összefüggések nélkül jutnak az emberek tudomására.

A 20–21. század ígéje is testté lett – ezt a testet azonban rádióknak és televízióknak, internetnek, mobil telefóniának és WAP-nak hívják. Olcsó poén volna odavetni: olyan is. Holott a közvetített tartalom távolról sem azonos az alkalmazott technikával. A vonal mindkét végén emberek vannak: alkotók, szolgáltatók és egyszerű közlők az egyik, illetve fogyasztók, befogadók a másik végén. A személyesség hiánya óhatatlanul magára hagyja a fogyasztót, hiszen a média által dominált szocializáció nem készíti fel az embereket arra, hogy a hitelesség-hiteltelenség kérdésében a kellő gyakorlattal legyenek képesek állást foglalni. Jószerint védtelenek is, mert a közvetített – képes, hangos, írott – információk belsővé tétele súlyos akadályokba ütközik: az idő hiánya, valamint a kulturális kiszolgáltatottság egyaránt a tudat legesleg-felszínén, legfőljebb a múlt benyomás szintjén tartja a mediális élményeket, ahonnan az újabb impulzusok érkezésével azok nyom nélkül elillannak.

Fecseg a felszín, de van-e mély?

Csak a megrögzött közép-európai értelmiségi gondolhatja úgy, hogy a néhány évezred alatt kialakult civilizációk kultúrájának mélységei kötelező erővel hatnak a jelenre. Szomorúan bár, de tudomásul kell vennünk: nincs ilyen kötelezettség. Mélyre ásni, elmélyíteni mindig is individuális, személyfüggő tevékenység volt – az is marad; az ember önmagáról és a világról alkotott képének apróbb-nagyobb részletekkel történő újabb és újabb kiegészítései időben és térben nélkülözik a kollektivitás elemeit. Magyarán, lehet gondolkodni a közösségről, de a közösség, mint olyan, nem képes gondolkodni. A társadalmi létezés kezdetektől adott valóságos vagy látszólagos ellentmondása ez.⁴ Közösség nem azért jön létre, hogy kultúrát teremtsen, hanem azért, hogy könnyebben, biztonságosabban éljen. (Ez a törzsi-nemzetségi közösségektől a gazdasági társaságokig minden emberi társulásra igaz.) Eh-

⁴ A valóságosság-látszólagosság paradoxonja a közéletés módjától függően oldható fel. Megengedhető a fiziológiai megközelítés, s akkor egyszerű a dolog: az egyes ember rendelkezik a gondolkodáshoz szükséges aggyal, közös agy, amely egy srófra jár, nincs, noha próbálkoztak ilyesmi előállításával különféle zsarnokok. Ez a valóságos ellentmondás. Látszólagosnak tekinthető antropológiai értelemben, hiszen még az egymástól jelentősen eltérő civilizációk kultúrája is az alapkérdésekben nagyon hasonló vagy azonos princípiumokat fogad el.

hez szervezeteket, eszközöket, eljárásokat eszel ki, amelyek szándéktalanul bár, de kultúraként funkcionálnak. Az egyetemes kultúrtörténet arról tanúskodik, hogy a közösségalkotásnak természetes velejárója és következménye, hogy mindig akadnak az adott közösségnek olyan tagjai, akik egy bármi néven nevezendő személyes különbözőség vagy deviancia révén az addig hagyományosnak tekintett – azaz normaként funkcionáló – következtetéstől eltérő eredményre jutnak. A művészet, mint a kommunikáció egy igen sajátos formanyelve – s amelyen igen szemléletesen lehet példálózni –, épp a deviancia révén emelkedik ki a köznapiságból, és elsősorban a deviancia révén vélik értékké. Az individualitás önmagában még nem emel művészetté semmilyen tevékenységet. Ezzel szemben a kollektivitás nem képes a devianciára, és nem is tűri azt. Ebből fakad, hogy az a kommunikációs nyelvezet, amely ma már normaként működik az információs társadalmakban, a végletekig leegyszerűsít, mert nem célja igénybe venni a közösség tagjainak szellemét, csupán egyszerű és világos üzeneteket juttat el hozzájuk, s ennek az eljárásnak a kereteibe nem férnek magyarázatokkal telítődött mondatok.

„Kényelmesen akarsz élni? Vedd ezt!” „Nyugodtan akarsz élni? Gyere be hozzánk!” „Trendi akarsz lenni? Viselj minket!” Ezek toposzok, s akad még néhány, ám velük kapcsolatban föl sem ötlik a hitelesség-hiteltelenség kérdése, hiszen végső soron mi döntünk, elfogadjuk vagy elutasítjuk az ajánlatot.

Az viszont már alig látszik ki a tömegkommunikáció etetőszéke mögül, hogy a gazdasági-kereskedelmi közlések áradatának akart-akaratlan következményeként a reklámokhoz hasonlóan súlytalanok válnak azok az információk, amelyek primer módon a közlétről tudósítanak. Minden marad a felszínen. Tudnunk kell azonban: rajtunk múlik, észrevesszük-e korunk pozitív devianciáit és mindazon deviánsokat, akik a maguk módján a létező mélységet tapogatóják.

Tanulságos őszünk volt (van). Bevallott és be nem vallott hazugságok s azok következményei szögezték a készülékek elé heteken keresztül az embereket. Forradalomról tudósított egy riporter, miközben nyilván rendelkezik azokkal a minimális ismeretekkel, amelyek egy átlagos középiskolástól elvárhatók, s amelyek kivétel nélkül arról szólnak, hogy forradalmak zsarnoki uralmakkal, uralkodókkal szemben szoktak kitörni. Puccsok, zavargások, engedetlenségek elő-előfordulnak minden társadalomban, a forradalomnak azonban előfeltétele a zsarnokság. Ha az nincs, nincs forradalom. S a könnygáztól elhomályosult szem aligha mentség ilyen mértékű tévesztésre, hamisításra. Az eset hibátlanul példázza a kommunikációs eltévelyedések struktúráját. Azt ugyanis, hogy az eredendő szándékhoz igazítottak az információs tartalom, s nem fordítva, vagyis hogy a valóság jelenségeit, eseteit, folyamatait eleve egy politikailag motivált összefüggésrendszerben láttatja a közlő. Ettől akár még igaza is lehetne, de épp azok az alkalmak, amelyek leleplezik a hiteltelenséget, óhatatlanul árnyékot vetnek az igazat szólás eseteire. Így aztán nehéz lesz a politikának helyreállítania a maga hitelességét. Nemcsak egyik vagy másik pártnak, hanem a politikának en bloc.

Talleyrand volt az első, aki nemcsak alkalmazta, hanem ki is mondta: a beszéd arra való, hogy elföldjük valódi szándékainkat. A kijelentés előzménye ugyancsak évezredes hagyomány. A közösségteremtés alapja azonban mégiscsak a bizalom. Amennyiben e bizalom megszűnnék, az lenne minden emberi közösség felbomlásának kezdete. A hamisság, hazugság, hiteltelenség, bár végig jelen volt a közösségi históriában ármány, árulás, álca, meg tévesztés s annyi más morális rossz formájában, soha nem növekedett bevett, elfogadott kommunikációs vagy viselkedési minőséggé. Ha mégis ez lesz az uralkodó norma, szép lassan elindulhatunk hátrálva az óceán felé, hogy senkit se zavarjunk hazudozásaiiban.

Mindenki manipulál. Mi magunk is, legfőljebb nem vesszük észre, más esetben be sem valljuk magunknak. A szavak önmagukban se nem jók, se nem rosszak. Mi vagyunk a szavak.

Gellért Kis Gábor

Gyermek születék Betlehemben

Gyermek születék Betlehemben:
születék Betlehemben,
Kinn örüle Jerusalem,
Kinn örüle Jerusalem.

Emberi testet fel-véve:
Testet fel-véve,
Atya Istennek Igéje:
Atya Istennek Igéje.

Gabrielről izenteték: izenteték,
Isten Szüztől foganteték:
Isten Szüztől fogantaték.

Mint Vö-Legény ő ágyából: ő ágyából,
Ugy születék szent Annyától:
úgy születék szent Annyától.

Imé a' Jászolban fekszik:
Jászolban fekszik,
Ki öröcké uralkodik:
Ki öröcké uralkodik.

Eökö, s' Szamár meg-ismérik:
Meg-ismérik,
Hogy Ur légyen ki itt fekszik:
Hogy Ur légyen, ki itt fekszik.

Királyok Sabából jönnek:
Sabából jönnek,
Aranyat, temjént, myrrhát visznek:
Aranyat, tömjént, myrrhát visznek.

Egyszer s' mind házban bé-mennek:
Házban bé-mennek,
Az új Királynak köszönnek:
Az új Királynak köszönnek.

Az egy örök nagy Istennek:
Örök nagy Istennek,
Adgyunk hálát Teremtőknek:
Adgyunk hálát teremtőknek. Amen.

*(Károni János: Cationale Catholicum
című énekeskönyvéből, 1676)*

A 60 éves Gellért Kis Gábort Bodor Pálnak és Donáth Lászlónak 2006. október 20-án, a születésnapon elmondott szavaival köszöntjük.

Születésnap Rétimajorban

Ha valakit nagyon megdicsérek, mindenki pórul jár. Ő is, én is. Szidják, amiért méltattam. S kapom én is nyomban a szemrehányásokat mindazoktól, akik nem kedvelik, mert a múlt században elszerette a szeretőjüket, vagy az ellenpárttal tartott. Az ünnepelt tehát jobban jár, ha csúnyán letolom. Akkor ugyanis csak azok morognak meg engem, akik szeretik. Az is elég nagy zúgás. S titkon örülök, hisz' ezt akartam.

Ha tehát a javára akarom hangolni mindenkor a közvéleményt, iszonyúan nekimegyek, és elmondom mindennek. Minél igazságtalanabb vagyok, annál hevesebb a pozitív reakció. Mámorosan ünnepelek, személyi kultuszosan szinte. Csakhogy ennek is van hátulütője. Legrosszabbul mindig a rehabilitált jár. Még rosszabbul akkor, ha rehabilitálás után ünnepélyesen még újra is temetik. Ezt azért nem kívánhatom Gellért Kis Gábornak. A születésnapján. Miközben ugyanis minden támadásban van valami hiteles – a feltámadásban kevesen hiszünk. Főleg a politikai feltámadásban.

Nem tudom, hány évtizede ismerem – nála régebben csak magamat –, mégsem vagyok hajlandó róla mást mondani a szemébe, mint a háta mögött. Emlékszem, amikor – sok évvel ezelőtt – egy minden tekintetben reá szabott tisztségre, noha egyöntetű volt a vélemény, hogy arra ő a legjobb, más, lényegében alkalmatlant jelöltek, Gábor nem sértegettségében fogalmazta meg véleményét, hanem meglepő és igen ritka emelkedettséggel az intézményi érdekeket elemezte.

Aki igazságtalanul haragszik rá, az mindig pórul jár. Rám is ez vár, mert nagyon haragszom rá. Haragszom, mert mintegy letette a tollat. Márpedig ez olyan, mint a nemi élet. Nem szabad abbahagyni – legalábbis, amíg van mivel folytatni.

Bodor Pál (Diurnus)

GAbriel el-választaték

GAbriel el-választaték,
Atya Istentől küldeték:
Követségben rendelteték,
Názáretben el-érkezék.

A' Szüzet ottan köszönti,
Ur akarattját jelenti,
Engedelmességre inti,
félelmétől-is meg-menti.

Szüzet Angyal nevéen hija,
ne fély, ugy-mond, Szüz MARIA:
Veled az Ur Isten Fia,
bünös embereknek dija.

Dávidnak Nemzetségéből,
Szent Lélek szövetségéből:
Malasztyának bövségéből,
fogantatik fiad ebből.

Mellyet szüzen szülsz Világra,
s'-nem hat szeplő Szüz virágra:
szörnyü csudálatosságra,
Szüzen jutz az Anyaságra.

Fiad neve JESUS lészen,
ki Világról bünt el-vészen:
ördögön hatalmat téssen,
ezt, drága Szüz fogadd készen.

Retten a' Szüz elméjében,
az Arkangyal beszédében:
Szavait tartya szívében,
igy felel nagy félelmében.

Légyen az Ur akarattya,
a' ki veled ezt mondattya:
Jöjjön-el áldott magzattya;
bünös népel áldozattya.
Amen.

*(Kájoni János: Cationale Catholicum
című énekeskönyvből, 1676)*

Az idő szorításában

írom az ajánlást barátom, Gellért Kis Gábor könyvéhez. De sohasem volt ez másképp. Amióta ismerem, mindig szaladtunk. Jeruzsálemben, Kuala Lumpurban vagy az elzászi tájban azért, hogy minél többet lássunk. Egykor a Parlamentben azért, hogy amit vállaltunk, a magunk minősége szerint elvégezhessük.

Ezek az írások keletkezésükkor mind aktuálisak voltak. Az adott pillanat politikai vagy morális dilemmájára próbált szerzőjük válaszolni. Lehet, hogy a cselekvéshez nem volt mód, sem eszköz, de ez az írástudó Gellért Kis Gábor felelősségét önmagára előtt egyetlen percre sem árnyékolta le. Valamiképpen mindig válaszolt. Ha nem kérdezték, magát kérdezte, s felelete mindig magának szólt. Eredendő jó ízlése s neveltetése mindmáig megóvta a demagógok, a lehetetlent nem ismerő néptanítók és jámbor hittérítők rettentő tulajdonságától: Gellért Kis Gábor nem mondja meg senkinek, miképpen éljen, nem hiszi, hogy egyetlen útja lenne a földi vagy akár az örökkévaló üdvösségnek, s esze ágában sincs bárkit arra készíteni, hogy az ő ösvényén induljon útnak. Inkább hárit, inkább tagad, megbotránkoztat és ironizál. Bár gyakorta a cinikus ál-orcáját ölti, mélyen megrendül bármely embertársa esendősége láttán.

Ezek az írások a huszadik század második felét kíváncsian és kritikusan megelő magyar értelmiségi emlékjelei. Arra figyelmeztetik őt is, barátait is, s mindazokat, akikkel kapcsolatba került az elmúlt évtizedek során, hogy a töméntelen hiábavalóság ellenére, amivel a kor, s benne mi magunk telezsúfoltuk életünket, haszontalanná téve a soha vissza nem térő órát, mégsem volt értelmetlen. Az írások jelek, s jelek is maradnak. Ami igazán fontos, túl van rajtuk, de arra mutatnak: Gellért Kis Gábor életére s az abban rejtőzködő értelemre. Amely bennünket, barátait, hol bátorít, hol vigasztal, hol kritizál – de szándéka szerint mindig mindenben segít.

Áldott az Örökkévaló, aki őt megteremtette és megőrizte mindmáig, javunkra és örömünkre. Ő őrizze meg Gellért Kis Gábort jártában, keltében, hogy meg ne restüljön gondolkodni, írni és szeretni. Úgy szólítom, mint a szolgálatát átadó Mózes Józsuét a honfoglalás előtt: „*Hazak váámác ki attá távó et-háám hazze el háárec... Légy erős és bátor, mert te mégy be ezzel a néppel az országba!*” (5 Móz 31,7)

DL

A szabadságharc és abszolút jövőnk

Ez az írás a Pax Romana, az emigráns Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom müncheni tájékoztatójának 1966. évi 8. számában először közzétett vallomásom. Ötven évvel a forradalom és szabadságharc után még mindig megfontolásra érdemesnek tartom a forradalom után tíz évvel megfogalmazott gondolataimat.

A katolikus morálteológia szerint az államhatalom elleni aktív (és fegyveres) ellenállás megengedett, sőt kötelező, ha a következő négy feltétel egyszerre teljesül:

(1) az állam, amely végső soron Isten alkotása, messzemenően és állandóan visszaél hatalmával; (2) az állampolgárok minden más kísérlete, passzív ellenállása eredménytelen; (3) a felkelők az adott körülmények között csak annyiban alkalmaznak erőszakot, amennyiben a jogrend visszaállításához szükséges; (4) józan ésszel remélhető, hogy a forradalom győz, és nem kell attól tartani, hogy a helyzet a felkelés révén rosszabbra fordul.

Teljesült-e ez a négy feltétel a magyar szabadságharc esetében? Kétség nyilván csak a 4. feltétellel kapcsolatban vetődik fel. Valóban értelmetlen, és így egyúttal erkölcstelen volt a szabadságharc?

Nem vagyunk hajlandók a nyárspolgárokkal együtt a szabadságharcot csak azért pozitívan értékelni, mert a helyzet otthon javult, az ún. szocializmus humánusabb lett. A felkelés erkölcsösségét persze már az is biztosította, hogy nyomós érvek szóltak a győzelem mellett (és ellen): a forradalom napok alatt összetörte az ún. népi demokratikus államgépezetet, és máig tisztázatlan, hogy az ingadozó szovjet vezetőknek mi adta a végső lökést a szabadságharc leveréséhez. A szovjet beavatkozás nem volt előre biztosan látható.

Paradox így boncolgatni, hogy miért volt erkölcsös beállni a tüntetők és felkelők soraiba. A szabadságharc kitörésekor feltételeket nem ismerő erővel éreztük magunkat elkötelezve a részvételre. Egyetlen és osztatlan belátásban, amely mellett elszürkül az erkölcsi vagy politikai analízis. Megnyugtató persze kritikus értelmünknek, hogy a forradalom leverésének terhes emlékével együtt nem kell hordoznunk erkölcstelenségének tudatát. Mégis, ha magunkra akarunk találni, és – nem utólagos öngazolásképpen – újra fel akarjuk fedezni, hogy mégsem volt hiábavaló, akkor azt az első élményt kell felidézni, amely tíz évvel ezelőtt feltétlen követésre szólított fel bennünket. Talán sokkal határozottabban, mint életünk legtisztább pillanataiban maga Krisztus. Nehéz kifejezni a kifejezhetlent, szóba önteni az átélést. Emlékszünk: egyikünk se méregette, hogy valóban lesz-e másnap, egyszerűen éreztük, hogy teljes odaadással kell szolgálnunk népünk szabadságát, annak a mérhetetlen embertelenségnek a gyökeres megszüntetését, amelyet a totalitárius ideológia reánk kényszerített.

Valójában nemcsak a mában és a holnapban (a relatív jövőben) reméltünk, mint számító nyárspolgárok. Az ÁVH-t, a szovjet tankokat, a röpcédulákat, az utcai pénzgyűjtéseket, hőseink sírját, elvont gondolatsorokat átugorva, közvetlenül az örök emberi eszményekre, tehát valamiképpen az egész történelem értelmére vonatkoztattuk. A jövő felé néztünk, de nem arra, amit években vagy anyagi jólétben mérünk, hanem annak irányába, Aki felé mindnyájan tartunk, aki mérhetetlen, és eszményi gazdagságában feltétlenül kötelez. A szabadságharc alatt abszolút jövőnkkel találkoztunk. Ez a találkozás önmagát indokolja, és nem szorul utólagos igazolásra. Akkori belátásunk közvetlenségében meggyőzőbb volt, mint egész morálteológiánk és politikai tudományunk. Nem értik meg ezt azok, akik nem tapasztalták. Legyünk őszinték: tíz év távlatából már mi is alig értjük meg akkori önmagunkat.

Boór János

A' Szüz szülé szent Fiát: örvendezzünk

A' Szüz szülé szent Fiát: örvendezzünk.
Rósa nemze Liliomot. Jer vigadgyunk.
Atya-nélkül született Fia, ő Annyával,
jer dicsírvük.

Meg-prófétáltatva: örvendezzünk.
Születék e' világra: Jer vigadgyunk.
Atya-nélkül született Fia, ő Annyával,
jer dicsírvük.

Emberi természetet: örvendezzünk.
Fel-vövéen természet ellen, jer vigadgyunk.
Atya-nélkül született Fia, ő Annyával,
jer dicsírvük.

Goliát meg-öleték:
örvendezzünk.
Az ember meg-menteték: Jer vigadgyunk.
Atya-nélkül született Fia, ő Annyával,
jer dicsírvük. Amen.

(Kájoni János: *Cantionale Catholicum*
című énekeskönyvéből, 1676)

„Járj közöttünk..”

Faragott tehát Mózes két kőtáblát, az előbbiekhez hasonlókat, korán reggel fölment a Sínai-hegyre az ÚR parancsa szerint, és kezében vitte a két kőtáblát. Ekkor leszállt felhőben az ÚR, odaállt mellé, és kimondta az ÚR nevet. Elvonult előtte az ÚR, és így mondta azt ki: Az ÚR, az ÚR irgalmas és kegyelmes Isten! Türelme hosszú, szeretete és hűsége nagy! Megtartja szeretetét ezerízig, megbocsátja a bűnt, hitszegést és vétket. Bár nem hagyja egészen büntetés nélkül, hanem megbünteti az atyák bűnéért a fiaikat és a fiak fiait harmad- és negyedízig. Mózes sietve letérdelt a földre, leborult, és ezt mondta: Ó, Uram, ha megnyerem jóindulatodat, járj közöttünk Uram! Mert bár kemény nyakú nép ez, bocsásd meg mégis bűnünket és vétkeinket, és tégy tulajdonoddá bennünket! Az ÚR pedig azt mondta: Én most szövetséget kötök. Olyan csodákat teszek egész néped előtt, amilyenek nem történtek sehol a földön és egy nép között sem. Meglátja majd az ÚR cselekedeteit az egész nép, amely között vagy, mert félelmetes dolgokat fogok cselekedni veled” (2Móz 34,4–10).

A sok ezer éves történet, az eseménysor, amelyen Mózes keresztülment, és a mi ünnepünk, a magyar forradalom 50. évfordulója. 50 év és 5000 esztendő. Nehezen összehasonlítható, a két évfordulónak azonban mégis van üzenete egymás számára. Mózes, amikor elindult a Sínai-hegyre, már túl volt az első nagy megrázkódtatáson, már összetörte a kőtáblákat. Már szembe kellett néznie azazal, hogy Egyiptomból kivezetett népe megépítette és imádta az aranyborjút, gyarló türelmetlenséggel nem lévén képes kivárni, amíg az Úr üzenetével visszaérkezik közékük. Már túl volt azon a szörnyű szégyenen, hogy a vezetésével a Sion-hegy völgyébe jutott nép megcsalta őt, és megcsalta az Urat, és Áronhoz fordult, aki a néppel maradt, amíg Mózes a hegyen járt. A vezetés felelősségére utalt, a vezető felelősségét kérte számon Áronon a történetekért. Hogyan juthattunk el ideig? – tette fel Mózes a kérdést, és kereste a választ.

És tudta: a válasz csak az Úrban található meg. Abban az Úrban, aki ismét csak megszólította, arra kérte őt, hogy vágjon új kőtáblát, hasonlókat az előbbiekhez, és hajnalban látogasson fel hozzá. Jöjjön fel a bűnös völgyből a hegyre, és higgyen abban, hogy a kiválasztottság örökérvényű.

A kiválasztott nép és a kiválasztott ember. Isten Mózesben kiválasztotta azt a vezetőt, aki népet kivezetett Egyiptomból, és továbbvezeti azon az úton, amely az isteni rendelés szerint kialakított útvonal. Ez a mi mai igénk: a kiválasztott nép és a kiválasztott ember drámája. A törvény és a szeretet találkozása, szinte mondatról mondatra. Tölünk, a magyarságtól sem idegen a kiválasztottság tudata, a „különbek vagyunk a többiekénél” gondolata. Sokszor hallottam az elmúlt napokban ilyen

okfejtéseket, olyanokat, amelyek erre utaltak, és ebbe a lehetetlen mérícskélésbe bonyolódtak: a kiválasztottság mérésébe, amelyek a kiválasztottság ideológiájává a megmaradás művészetét tették. Művészetté emelték azt, ami pedig fensőbb erőknek köszönhető.

Nekünk is fel kell tennünk a kérdést, amelyet Mózes tett fel magának és a népének.

Hogyan jutottunk idáig 50 év alatt? Mindössze 50 esztendő alatt. Hogyan jutottunk oda, hogy felbomlott körülöttünk a világ, hogy indulat, gyűlölet, megosztottság jellemzi mindazt, ami ezen a templomon kívül van. Hogyan jutottunk idáig? Mifelénk mindig csak sok-sok trauma után akad, aki vállalja a vezetés terhét, a mózesi terhet. Mózes elfogadta a népe, mifelénk ez a lépés még hátravan. És Mózes felballagott a hegyre. Magányosan, a vezetés minden terhét vállán hordozva, érezve, hogy az Úrtól függ, hogy nincs szabad játéktere, hogy nem dönthet semmiben, hogy tetteiben az Úr vezeti. Mózes a kőtáblák fontos üzenetét abban vélte felfedezni, hogy az isteni terv nem módosult. A dühében, indulatában, bánatában, szégyenében összetört két kőtábla helyett az Úr ad másik kettőt. Másik kettőt a számokkal jelzett parancsolatokkal, bizonyítva, hogy az isteni koncepció nem módosul, nem változik. Mózes azon a mezsgyén haladt, amelyet kijelölt az Úr, és ettől a felismeréstől, ettől az erőtől – frivol módon azt is mondhatnám – vérszemet kapott.

Tudta, hogy kínálkozik a párbeszéd az Úrral, az oly nehezen megszólítható Jahvéval, az oly nehezen eszmét cserélővel, tudta, hogy van lehetőség, tudta, hogy a verbális kommunikáción túl is lennie kell valaminek. És ismert a történet: színről-színre, az orcát szeretném látni Uram, kérte Mózes, és Isten nem utasította el, bár ennek a színről-színre való látásnak csak egy kis részletét teljesítette. Hátról látni fogsz engem, amint elsuhanok a hegyen előtted. És ezt az ajándékot adta sokat szenvedett szolgájának, aki be akarta tölteni azt a küldetést, amelyet az Úr rábízott.

Kegyelmes Isten, késedelmes vagy a haragra, irgalmas és igazságos, nem csak büntetsz, meg is bocsátasz. És Mózes mindazt felsorolta az Úrnak, amit tőle kapott, amit tőle tanult, amit tőle hallott. Fogadj minket örökségeddé! – könyörgött. Ez a befogadás, ez az örökséggé fogadás, ez a titka a megmaradásnak, ez a záloga a nép megmaradásának a szét-szórtságban is. A szövetség az Úrral, amelyben benne van a csoda ígérete. Csodálatos dolgokat teszek majd veled és veletek, népeddel, a kemény nyakú néppel. Ezt ígérte Mózesnek, ezt ígéri az Úr. A szövetség és a csoda ígérete, az új kőtáblák üzenete, ez az, ami ma ezen a vasárnapon különösen fontos a számunkra.

A kőtáblák üzenetében mi már ott látjuk az Atyát, aki úgy szerette a világot, hogy az Ő egy született fiát adta, hogy megváltson minket, hogy az új kőtáblák üzenetével hidat verjen az Ő- és az Újszövetség közé. Mai textusunkat olvasva elgondolkozhatunk a befogadó Úristenen, a Mózes se-

gítő Istenen, aki magához szólította és nem hagyta cserben az ő emberét. Elgondolkozhatunk a vezető magányosságán is. Azon az emberén, aki átérzi azt a terhet, átérzi azt a súlyt, amelyet Isten rakott rá, amelyet el kell viselni, amelyet hordozni és vállalni kell. És nincs kiút: a várakozás és a reménység rendje a visszatérés. A két kőtáblával visszatérő Mózes a szeretet üzenete, a várakozás reménysége tölti el.

Ötven esztendővel ezelőtt, a forradalom néhány napos ünnepe után a megtorlás és a reménytelenség csendje ülte meg hazánkat. És most megint csak a „hogyan tovább”-nál tartunk. Amikor keressük azt az utat, amelyre – furcsa módon – a megtorlás és a reménytelenség csendje után egyénekenként és közösségeinkben is rátaláltunk. Megérhettük azt az ajándékot, hogy szabadság köszöntött hazánkra, de méltatlanokká váltunk erre a szabadságra. Méltatlanokká váltunk, mert engedték a gyűlöletet belopakodni a családukba, népünk ünnepeibe és hétköznapjaiba. Mózes imája, amelyben a Sínai-hegyen a csodát és az út kijelölését kérte, kijelöli lehetőségeink határait is. Ez az „engedd meg, hogy utadat járjuk”, ez az „engedd meg, hogy a lehetőséget megteremtsük annak, hogy csodát tégy velünk” fohászkodás az egyik legfontosabb üzenete az új kőtábláknak. Engedd Uram, hogy csodát művelj velünk! Vajha mi is rátalálnánk erre az útra, a hogyan továbbra! És a csodavárásra. Arra a csodára, amelyet a megváltó Krisztus hozott el a számunkra. Ámen.

Imádkozzunk. Urunk maradj velünk, és törvényed ereje és szereteted ajándéka óvjon minket a történelem útvesztőiben is, hogy legyen erőnk megfékezni indulatot, megálljt parancsolni gyűlöletnek, úrrá lenni a megosztottságon, felismerve, hogy csak te szabadíthatsz meg bennünket félelmeinktől, és vezethetsz tovább nehéz utunkon. Ámen.

Frenkl Thurzó Tibor

(Elhangzott a 2006. október 22-ei istentiszteleten a békásmezei evangélikus templomban.)

SZENCI MOLNÁR ALBERT
Az Simeonnac eneke
Lucae 2. Nunc dimittis servum

Uram boczássadel
Szolgádat békével,
Szent ígéreted szerént,
Mert te idvözítöd,
En szemeim előtt,
Nékem nyilván megjelént.

Kit világos fényöl,
Pogányoknac küldél,
Kinec fényességével
Nyilván kijelenné
Az szent Izraelne
Nagy diczösége széllél.

Furcsa mérleg

Interjú Frenkl Róberttel – 1. rész

2006. október 27-én dr. Frenkl Róbert országos felügyelői mandátuma lejárt. Véget ért az a jó két évtizedes időszak, amelyben a fasori gimnázium egykori diákja, majd a Deák téri gyülekezet ifjúságának vezetője, később a gyülekezet presbitere immár közegyházi szerepet vállalt, és a Magyarországi Evangélikus Egyház egyik meghatározó alakjává és reprezentánsává vált. Ez a közegyházi szerepvállalás a késői Kádár-korban, a nyolcvanas évek közepén a *Testvéri szó* című, az egyházi ellenzék – köztük Frenkl Róbert – által megfogalmazott irattal indult, és a kerületi felügyelőség után az országos felügyelői tiszttel betöltésében teljesedett ki.

Hogy emlékezel vissza arra a 20 esztendőre, amely életed aktív közegyházi részét jelenti, különösképpen is ennek az időszaknak a kezdetére, a Testvéri szó keletkezésére és folyamatára, amelyben együtt vettetek részt Nórával? Ez az irat mintha elszüllyedt Atlantisz lenne, egyáltalán nem tárgya az egyházi közbeszédnek.

A révfülöpi felügyelői konferencián, ahol számot adtam az elmúlt időszokról, én szóltam róla. Be kell vallanom, nagy hatással volt rám az ifj. Fabiny Tibor szerkesztette *Igazságosság és kiengesztelődés* című könyvben a Miklós Imrével, az Állami Egyházügyi Hivatal egykori elnökével készült „emlékezeti riport”. Ennek a műfajnak a hitelességét persze sokan kétségbe vonják, mondván, az emlékezet csalóka dolog, de ifj. Fabiny Tibor hitelesnek fogadta el Miklós Imre véleményét. Az ÁEH egykori elnöke, akinél én többször is jártam mint a *Testvéri Szó* aláírója, azt a sem sértő, sem hízelgő mondatot fogalmazta meg velem kapcsolatban, amelyet én sosem mertem volna mondani: „Az biztos, hogy nem tett jót a karrierjének.” Hát valóban nem dicsértek meg érte, de még nagyobb nehézséget jelentett, hogy a *Testvéri szó* sok energiámat és időmet elvitte.

Miben látod a jelentőségét ennek az iratnak?

A *Testvéri Szó* tulajdonképpen a döbbenetből született. Mindenki azt várta-remélte, hogy Káldy Zoltán LVSZ-elnökké választása következtében, s hogy ráadásul már a társadalomban is érzékelhető egyfajta enyhülés, fel fogja ismerni, hogy a külpolitikára, a nemzetközi tevékenységre kell koncentrálnia, és majd némi szabadságot enged az egyház belső életében. De épp fordított folyamat kezdődött. Bár nem lehet egyértelműen igazolni, de azt szokták mondani, hogy Dóka Zoltán nyílt levele váltotta ki belőle ezt a reakciót. Dóka Zoltán 1984-ben, a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlése előtt nyílt levélben kritizálta Káldyt. Sajnos e jelentős levél időzítése elhibázott volt, ha Káldy semmit

nem reagált volna rá, akkor sem történt volna semmi, ugyanis az adott helyzetben semmi hatása nem lehetett. A keletiek megszeppentek, a nyugatiak pedig – mint úriemberek – úgy vélték: vendégségbe jövünk valahová, s azt mondják nekünk, a házigazda gazember, mit lehet ebben a helyzetben tenni? Ezt mégsem hirdethetjük fennhangon. A levél tehát elkésett. Szinte attól lett igazán súlya, hogy Káldy püspök nem bírta ki, hogy ne reagáljon rá, pedig ha lett volna benne egy kis politikai érzék, így cselekedett volna. Ehelyett ő azt hangoztatta, világszövetségi elnökként megkívánhatja, hogy belül teljes csönd legyen, mindenki álljon vigyázban, és igazodjék hozzá, hiszen ő most már igen fontos ember. Tehát ahelyett, hogy oldódás következett volna, még szigorúbban fogta a papokat.

A *Testvéri szó* ebben a helyzetben, ebből a felismerésből született, és azt mondta ki határozottan: ez nem mehet tovább, nem lehet a társadalom és az egyház között ekkora különbség. A társadalomban oldódás következett be: világi oldalról az egyházat már pozitívabban ítélték meg, s a politika már nem úgy kezelte, mint korábban. Az egyházi vezetés túllicitálta az állami akaratot, és sokkal komolyabb diktatúrát valósított meg, mint amelyet ekkortájt az állam még megkívánt. Az a meggyőződés hívta létre a *Testvéri szót*, hogy ez ellen szót kell emelni. Fóton a Zászkaliczky család házában jött össze az első alkalomra egy világiakból és lelkészekből álló társaság. Fasang Árpád – ahogy ez már lenni szokott – rögtön a zsebében hozta a nyilatkozatot. Én vele utaztam ki Fótra, ahol én tartottam az egyik

előadást, és igencsak meglepődtem, mikor ezt meghallottam. De nem csak én, hanem Koczor Miklós is elképedt.

Mindenesetre a társaság jó volt, elindult egy beszélgetéssorozat, időről időre találkoztunk, s ekkor jött Káldy betegsége. Ez kissé megosztott minket, tanácstalanok voltunk, mi tévők is legyünk, tartottunk attól, hogy azzal vádolnak majd minket, visszaélünk Káldy betegségével. Kicsit lefékeződött hát a folyamat, de ez egyáltalán nem ártott neki, mert közben a szöveg, amelyet fogalmazni kezdtünk, tisztult, javult. A végső változatban egészen jó szöveg született. Addigra már eldöntöttük: mindegy, hogy beteg vagy nem beteg, lépni kell, különben elmegy a hajó. Az a döntés született, hogy Nagy Gyulának, az Északi Egyházkerület püspökének adjuk át a Testvéri szó címet kapott iratot, s ez 1986 tava-szán meg is történt. Rózse Istvánt, akkori budafoki lelkészt és engem bíztak meg a feladattal. Hogy senki ne vádolhasson minket azzal, hogy terjesztjük a szöveget, Rózse István és én csak Nagy Gyula előtt írtuk alá: ez lett tehát az egyetlen mindenki által aláírt példány. Persze azért publikussá vált a dolog, másolták, terjesztették a szöveget. Egy ideig még nagy volt vele kapcsolatban az ellenállás, Miklós Imre a teológiai évről durva kirohanást rendezett ellene, s meglehetősen rosszul állt az ügy. De aztán a nyár folyamán valami megváltozott, megindult a gorbacsovi nyitás, és a másként gondolkodókkal egyszerre elfogadóbban kezdtek bánni. Mintha kapóra jött volna nekik a Testvéri szó: lehetett demonstrálni, hogy ők „másként bánnak”. Mikor először jártunk Nagy Gyulánál, még arra hivatkozott, meg kell beszélnie másokkal, ismernie kell, mi az egyházi vezetés álláspontja. Mi persze tudtuk, hogy valójában kivel is akarja ő megbeszélni... Mindenesetre mire legközelebb felkerestük, fordult a kocka, s azzal fogadott minket, hogy egy-

részt nyitott kapukat döngetünk, másrészt vannak olyan dolgok, amelyeket végig kell gondolni, s persze akad olyan is, amelyeket ő nem tud akceptálni. Azt javasolja, hozzunk létre közös bizottságot, kezdjünk tárgyalássorozatot. Egyetlen kérése van: Dóka Zoltán ne szerepeljen ebben. Be kell vállalni, ekkor hibáztunk, mert akceptáltuk a kérést. S ugyan Dóka Zoltán maga sem ambicionálta ezt a bizottsági részvételt, hiszen ő egyáltalán nem akart tárgyalni, nekünk demonstrálnunk kellett volna, hogy Nagy Gyula nem szabhat számunkra feltételeket. 1986 nyarán tehát létrejött ez a bizottság, négy-négy taggal: hivatalos egyházi oldalról Próhle Károllyal – aki vezetője is volt –, Szebik Imrével, Fabiny Tiborral és Tóthszöllős Mihállyal. A Testvéri szó két lelkésszel és két viláigival képviseltette magát: Zászkaliczky Pál, Ittész Gábor, Gadó Pál és magam vettünk részt a bizottság munkájában. Három tanácskozás után Próhle megszövegezett egy nyilatkozatot, amely végül is sokkal jobbra sikeredett, mint amit vártunk. Ittész Gábor azonban – arra hivatkozva, hogy a szöveg valamennyire elhatárolódik a Testvéri szótól – nem írta alá, hiába győzködtük, hogy nincs olyan nyilatkozat, amely 100 százaléig kielégítő lenne.

Az 1986 végi országos közgyűlés az enyhülés újabb jeleit hozta. Karner Gusztáv országos főtítkárszinte bűnbánó prédikációt tartott, Zászkaliczky Péter, aki szintén a Testvéri szó aláírói között szerepelt, bejelentette a Fasorral kapcsolatos igényt, amely a mi iratunkban is megfogalmazódott, Szebik Imre felszólalt a Testvéri szó mellett, engem pedig az országos presbitérium tagjává választottak. Én azon az őszön és '87 tavaszán néhányszor tárgyaltam Miklós Imrével, többek között arról is faggattam, mi a véleményem Káldy Zoltán egészségi állapotáról. Megmutatta nekem Dóka Zoltán levelét is, aki eddig támogatta Káldyt, de most arról

írt, hogy ne váltsák le. Mindenesetre mielőtt ebben a helyzetben új püspököt kellett volna választani, Káldy Zoltán megtette azt a szívességet, hogy meghalt. Az Állami Egyházügyi Hivatalnak három utódjelöltje volt: Karner Ágoston főtitkár, Nagy István és Tóthszöllős Mihály, az első kettőt azonban kilőtték, maradt Tóthszöllős. Harmati Béla nevét – lehet, hogy másokét is – én említettem Miklós Imrének. Kifogásuk nem volt ellene, de felvetette, jó lesz-e két külöz püspök, akik ráadásul mindketten professzorok, távol vannak a néptől, az én érveim pedig az volt, hogy mégiscsak a kvalitások számítanak.

Elképzelhetőnek tartod, hogy Miklós Imre ne ismerte volna azokat a jelentéseket, amelyeket Nagy Gyula és Harmati Béla küldözgetett, immáron húsz vagy még több esztendeje?

A külügynek vagy az ÁEH-nak sokkal jobb hírcsatornái voltak, mint akár Nagy Gyula, akár Harmati. Ezeknek a jelentéseknek egyetlen célja az volt, hogy ezeket az embereket valamivel fogva tartás. Nekik megvoltak a maguk emberei, a Testvéri szóban is, arról a fiatalemberről azóta sem hallottam, fogalmam sincs, hogy keveredett oda. De jellemző, hogy még engem is megvádoltak, hogy jelentek Miklós Imrének. Pedig ők amúgy is mindent tudtak: ki tartozik a kemény vonalhoz, ki a másik oldalhoz, s hogy én valahol a kettő között vagyok. Tőlem ezekről a dolgokról Miklós Imre sosem kérdezett semmit.

Harmati megválasztásában persze biztos szerepet játszott, hogy az új püspöknek abszolút megbízhatónak kellett lennie. Világi embert másképp is kézben lehetett tartani, de egyházi embert csak az egyház által. Az Állami Egyházügyi Hivatal mindig az egyházi embereket tartotta kézben, ez nekünk, világiaknak előnyünk volt ebben a helyzetben. Én azért védem a papokat, mert ők valóban kiszolgáltatott helyzetben voltak. Ha a papot ki akarták rúgni, percekben belül ki volt rúgva, ennyire egyszerű volt. A főtí lelkészválasztás története is ezt igazolja, vagy Herényi István eltávolítása a Deák térről sajnos szintén ilyen egyszerűen történet, hiszen a papok, aki a feladatot végrehajtották, kézben tartók voltak.

Akkor, 1987-ben, a kerületi felügyelői tisztséget is be kellett tölteni, ugye?

Igen, de itt valóban az egyház kezdeményezett. Három név merült fel, sorrendben: Szentágothai János, Andorka Rudolf és Frenkl Róbert. Ők mindketten győzködtek, hogy vállaljam el, Szentágothai akadémiai elnökségére, Andorka Rudi barátom pedig a közgazdaság-tudományi egyetemi professzorságára hivatkozott.

Te akkor még nem voltál tanszékvezető a Testnevelési Főiskolán?

Dehogynem. 1971-ben lettem tanszékvezető, főiskolai tanár, 1975-től egyetemi tanár. De ez az

egyházi szerepvállalás nem volt érdekes, ott inkább abból lett balhém, hogy aláírtam a Bős-Nagymaros elleni tiltakozást, meg hogy egy munkatársnőmet letartóztatták a március 15-ei tüntetésen.

Térjünk vissza kicsit a Testvéri szóhoz! Mintha Harmati Béla és a te megválasztásod után vége szakadt volna ennek a mozgalomnak.

Részben igazad van, részben nincs. Valójában a klasszikus Testvéri szó akkor szűnt meg, amikor átadtuk Nagy Gyulának. Az irat önálló életet élt már, s ha nem jött volna létre a közös bizottság, már előbb megszűnt volna ez az egész. Ezt jól mutatja, hogy Dóka Zoli ezután már összesen csak kétszer jött el az alkalmainkra. Ő is és Ittész Gábor is újabb meg újabb proklamációkat szeretett volna, s nem fogadták el, hogy a tárgyalással tulajdonképpen legalizálták az ügyet. Még nehezebben fogadták el, hogy beiktatásunkkal – ha tetszik, ha nem – a mi tevékenységünk lett a meghatározó, és miénk lett a felelősség is. 1987 októberében iktattak be minket Harmati Bélával, és akkor kezdődött a reform. Ez tényekkel igazolható akkor is, ha nem írják le, ha nem mondják ki a nevünket a reformlépésekkel kapcsolatban. Ettől még tény, hogy mi írtuk alá Németh Miklóssal az egyház és az állam közti korábbi egyezményt felmondó nyilatkozatot. A Testvéri szónak egyébként meggyőződésem szerint sokkal nagyobb jelentősége volt, mint ahogy hisszük. Nem gondolom például, hogy lenne három egyházkerület e nélkül az irat nélkül.

Mikor lettél országos felügyelő?

1989-ben. Nem vagyok benne biztos, hogy 1990-ben is megválasztottak volna. Ez olyan, mint az 1990. évi IV. törvény az egyházakról. Ez annyira kiváló törvény, hogy már betarthatatlan. És bármilyen furcsa, ezt még a régi, a rendszerváltás előtti parlament hozta. Azt hiszem, hogy a '90-es évek legjelentősebb egyházi eseménye a zsinat volt, a '91–97-es zsinat. Ez a politikus, rendszerváltó zsinat jórészt a Testvéri szó programját hajtotta végre. Én nem voltam benne egyetlen bizottságban sem – ezek közül a legfontosabb egyébként a törvényelőkészítő bizottság volt, Zászkaliczky Péterrel, majd Koczor Zoltánnal az élén, nem csak Péter, Zoltán is a Testvéri szó aláírói közé tartozott –, hanem figyeltem, résen voltam: mikor jön el a pillanat, amikor ebbe vagy abba az irányba kell billentenem a dolgokat.

Miért van mégis, hogy az evangélikus egyház „közmagyarja”, „közhívője” egyfajta csalódással, hiányérzettel viseltetik az egyház iránt? Mintha ebben az egyházban nem történt volna rendszerváltás, vagy legföljebb abban az értelemben történt volna, hogy létrehoztak intézményeket, átalakítottak struktúrákat. Valójában azonban érdemi változást nem hozott semmi. Sem egyik, sem másik püspökváltás.

Nézd meg az egyházat '89-ben, és nézd meg most! Nem lehet összehasonlítani. Ez az egyház

– erről írok az utolsó felügyelői jelentésemben, és nem idealizálom a helyzetet –, szóval ez az egyház egy másik egyház. Minden megváltozott, már semmi nem ugyanaz. Ez az egyház teljesen szabad. Megtörtént a nemzedékváltás, vértelenül, már senki nincs az egyházkormányzásban, akit 2000 előtt választottak volna. Mindenki 2000 után került a hivatalába, az más kérdés, ki és hogyan. Akárhogy is: félreállt Harmati, félreállt Szebik, és félreálltam én is, a törvényeknek megfelelően. Ebben nincs választás: azt is el kell fogadni, ami esetleg nem tetszik. Akadnak, akik azt mondják, nem tudott a rendszerváltás egyszerre megtörténni, hát majd most... Én nagyon szeretném, ha nem történe meg, ugyanakkor nagyon félek, hogy mégis megtörténik. Pedig az egyház nem lehet jobboldali. Világosan kell látni, hogy aki azt mondja, nem történt rendszerváltás, nem történt igazi rendszerváltás, ezért mondja. Ezek az emberek gyakorlatilag mind jobboldaliak, e tekintetben semmiben sem különbözik az egyház a társadalomtól. Ez ennyire egyszerű. Ezeknek az embereknek éppen az a problémájuk, hogy pluralizmus van. Pedig nincs mit tenni, a pluralizmust el kell fogadni.

Te úgy látod, hogy a 17 évnyi országos felügyelői tevékenység legfontosabb gyümölcse, hogy sikerült

ebből a hagyományait tekintve antidemokratikus, nem ritkán feudálisztikus, nőgyűlölő és némiképpen antiszemita egyházból a korai angol demokráciák jellegét idéző kis közösséget teremteni?

A kettő között van az igazság. Mindenesetre legalább sikerült a szélsőségektől megóvnom az egyházat, és kivédenem mind a jobb-, mind a baloldali elhajlásokat. Nem tudom másként kifejezni: el tudtam azt érni, hogy ne a politikum legyen az evangélium.

Az emberek a négy évtizedes ilyen-olyan diktatúra után ebben a pluralista demokráciában tele vannak spétreakciókkal: amit valaha elmulasztottak, most szeretnék megélni, akik valaha gyávák voltak, most akarnak hősök lenni, amikor rizikó nélkül bele lehet rúgni a vezetőbbe, amikor minden veszély nélkül szélsőséges álláspontot lehet elfogalni. Ez ma nagyon divatba jött. Én ezeket a tendenciákat nem engedtem érvényesülni. Számtalan olyan presbiteri ülésre, közgyűlésre, bizottsági ülésre került sor, amelyen mérséklő hatást tudtam elérni, és sikerült szocializálnom az embereket. Furcsa mérleg, de így van: a legnagyobb érdemem nem az, amit csináltam, hanem az, amit miattam nem tudtak megcsinálni.

Donáth László–Ittész Nóra

Szent Esaiás így irt Christusnak szent Születéséről

Szent Esaiás így irt Christusnak szent Születéséről,
Hogy egy veszső-szál fel-nevededik jesse gyükeréről.

Ennek gyükerén egy virágocska ugy-mond nevededik,
kin az istennek örök Atyának Szent Lelke meg-nyugszik.

Győzedelmesnek, nagy hatalmasnak, irgalmasnak vallya,
Nagy kegyelemmel, és irgalmassággal öt tellyesnek mondgya.

Ez-által lészen az Ur Istennel nekünk békességünk,
mert közben-járónk Szent Attya-előtt, ő lészen mi-nékünk.

Drága jószágot, és örökséget szerez ő mi-nékünk,
Adósságinkat nagy gazdagsággal meg-fizeti értünk.

Igaságával mind e világot itilnie fogja,
Mert Atya Isten az itiletet kezében bocsáttya.

Nagy békességet lelki örömet hoz ő e'világra,
Mert Királyságot nagy birodalmot vészen-fel vállára.

Semmi félelmet Keresztyéneken az ördög nem téssen,
Kiknek Christusban nagy bizodalmok reménségek lészen.

(Kájonni János: Cationale Catholicum című énekeskönyvéből – részlet, 1676)

Véres karácsony szombatja Hétfaluban

1848 májusában a hétfalusi csángók is küldötteket menesztettek a kolozsvári nemzetgyűlésre, hogy az Unió mellett nyilatkozzanak, és ott határozatban kimondtatták az erdők, legelők, malom- és kocsmajogok visszaadását is, ezért június 27-én Brassó városának vezetősége börtönbe zárta a csángó falvak küldötteit.

A szász igától szabadulni vágyó hétfalusiakat ez sem rettentette el attól, hogy az október 16-ai agyagfalvi nemzetgyűlésre is képviselőket – szám szerint 28-at – küldjenek, kinyilatkoztatva, „hogy mint magyar ajkúak a székely nemzet honvédelmi rendelkezései alá ajánlják magukat, s a nemzet törvényes akaratát egyesített erővel támogatják” – ahogy az agyagfalvi nemzetgyűlés jegyzőkönyvében áll. „A tiz magyar község érezte, hogy két tűz közé szorult, két nemzeti-ség viharja tépdesi a szabadság, az egységes haza zászlóját. A Kolozsvárról hozott szellem megteremtette gyümölcsét. Papok, tanítók, jegyzők és más intelligens lakosok tanácsát elfogadva átlátta mindenki, hogy a minden oldalról szorongatott magyar községek elszigetelve a nemzettesttől, egyedül nem állhatnak ellen a hallható fenyegetések és készülőben levő támadásoknak: egyhangúlag kimondatott a székely nemzettel kötendő szövetség. Mert hiszen, ha Attila és Árpád rokonok voltak, úgy a székely és a brassómegyei magyarok is egymással rokonok” – írta később naplójába Borcsa Mihály bácsfalusi lelkész, egykori honvéd.

Ám Brassó városa, amely 1848 szeptemberében nem a piros-fehér-zöld lobogót, hanem a fekete-sárga zászlót tűzte ki, nem nézte jó szemmel ezt a szövetséget, s a csángó nép megfenyítésére egy

nemzetőr csapatot küldött, melyet két román tribun vezetett. „Talán még a tatárok sem lepték úgy meg Hétfalut, mint a négyezer lándzsás oláh, mikor Brassóból kijöve meglepték a türkösi halmot. Ez oláhság nagyrésze nem volt hétfalusi. Kedvezőnek találta az alkalmat e sok éhezett, puliszkával és fokhagymával élő felkelő sereg élelmi szerek elrablására. Akkor nem böjtöltek. A magyar szalonna zsírjától fénylett az arcuk, még az őket kísérő oláh asszonyoknak is jutott általvetőjük megtömésére. [...] Rémület kezdte elfogni a csángó férfiakat, mikor dobszóval hirdették ki, hogy minden magyar férfi,

pap, tanító, jegyzővel együtt jelenjenek meg a türkösi halomnál, hol illő fogadtatásban részesülnek az oláh lándzsások részéről. Kik nem jelennek meg, házuk fog lerontatni. És megjelent valami 600 férfi. A pálcákat kiszedték kezükből. [...] a fenyegető, felfegyverzett oláh tömeg négysorban körülvette. [...] A magyarság hűledését enyhítette rögtön azon nyilatkozata az egyik – valljuk meg, a magyarok életét kímélő – derék vezérnek: nem kívánok egyebet a magyaroktól, csak azt, tegyék le az esküt a császár hűségére, mert megsértették az agyagfalvi képviselőik az ott elmondott esküjökkel. E szavaira előáll két

harcosa vitéz [?], felemelik a két kardot felfelé keresztbe téve s esküt véve tőlük, keresztül bújtatja a kardok alatt az egész magyarságot, pedig a magyarok mindig hűek voltak a királyhoz s Agyagfalván sem volt szó király iránti hűtlenség és támadásról” (BORCSA: 1906).

Így lett egy egyszerű halom, egy földhányás a magyarság megalázásának helyévé. Ezek után a küldötteket még el is fogták, börtönbe vetették, házuk földelét lerombolták. A börtönből csak öt hónap

múlva szabadultak, mikor Bem tábornok bevette Brassót és megnyitotta a feyház kapuját.

December hónap folyamán mindkét oldalról folytatódott a megtorlások. 8-án a Tömösnél felvonuló Kossuth-huszárok Hétfaluba érve megfélemlítették és megsarcolták a falvak román lakosságát. Ezért a hétfalusi csángóságnak kellett meglakolniuk: hat nappal később román népfelkelők és lovasok vonultak Négyfaluba. Heinrich Wachner szerint „a román népfelkelők ugyanúgy fizettek vissza, felégették a falvakat, elhajtották az állatokat és megölték több mint 100 magyart”¹. Ennek a megtorlásnak esett áldozatul Szász György hosszúfalusi lelkész, akit a szájhagyomány szerint izzó vaskályhán addig perzseltek, míg ki nem lehelte lelkét. Borcsa Mihály visszaemlékezései szerint: „Az oláhok újra megrohanták a magyarokat. Szász György hosszúfalusi lelkésztől pénzt követeltek, de nem adhatott, mert nem volt kéznél. Kínozták, levágták kisujját, lerántották lábáról s úgy húzták ki az udvarra, de minthogy itt sem árulta el pénze hollétét, a meleg kemencét fejére húzták s így főbelőtték.”

Az eseményekről hírt szerezve a Háromszéken állomásozó Sárossy Ferenc csapatvezér Kossuth-husárjaival és Pürkerecen tartózkodó társaival a hétfalusi magyarok segítségére sietett. „Pár románt,

¹ Heinrich Wachner: Geschichte des Burzenlandes [A Barcaság története]

² Természetesen a négyfalusi románok írásaiban megjelennek ezek az események. George Moroianu a Chipuri din Săcele [Szecselei arcképek] című kötetében megjelent életrajzi írásaiban a következőket írja: „Nuța néne, ameddig élt, két forradalmat is megért. Az 1848-ast, amikor a székelyek betörték Szecselébe, kirabolva a román gazdaságokat, főleg a leggazdagabbakat és megöltve számos románt, aki az útjukba akadt. A legtöbben innen, mesélte ő, sebtében átmentek az Országba [ezalatt Havasalföldet érti – szerk.], azzal amit éppen magukkal tudtak vinni. [...] Miután az orosz császár katonái leereszkedtek Brassó felé és arra, Erdély belseje felé, és miután lecsillapították a székelyek felkelését, mi is visszatértünk házainkba. Istenem, micsoda pusztítás! Alig találtunk valamit a gazdaságainkban.”

akire panasz volt, felhúzatott, s ismét visszament oda, ahonnan jött. Bár ne tette volna, mert ez a végsőkig felbőszítette a román lakosságot, s emlégetni kezdték, hogy írmagul sem hagynak egyetlen magyart sem” (BORCSA: 1906)².

Ilyen rettenetesben készülődött Hétfalú népe 1848 karácsonyára. „Karácsony szombatján nagy sürgés és forgás volt a hétfalusi gazdasszonyok közt, mindenik kalácsot, réteseket s más csemegéket készített, hogy az őket megvédett honvédeket a szent ünnepeken megvendégelhessék” – írta Orbán Balázs könyvében. A Kossuth-huszároknak azonban vissza kellett vonulniuk Háromszékre, s az asszonyok sem fejezheték be a sütést, mert Brassó-Deresztye felől hatalmas

román sereg rontott az immár védtelen csángókra, s kegyetlen módon legyilkoltak mindenkit, ki nem tudott előlük elmenekülni. „December 23-án a román népfelkelők bosszút álltak a felső városrészen és Hétfalú magyar részeiben a legszörnyűbben tombolták ki magukat.” (WACHNER, 1996) Kolumbán Lajost idézve: „A bácsfalusi magyar templomnál garmadába rakták a legyilkoltakat s így tettek a többi községekben is. Tatrangon csaknem az egész magyarságot kiperzseltek, még az Úr templomát sem kímélték meg: azt is feldúlták.” Mezei István egykori tatrangai lelkész kézirata szerint pedig: „Bednere György akkori lelkész feljegyezte az 1848-as véres karácsonyt, amikor Tatrangon dec. 23-án a karácsonyi kalácsot sütő kemencékből lapátokkal szétszórt parázssal több mint száz épületet gyújtottak fel, a szarvasmarhák tucatait leölték vagy elhajtották. Személy szerint csak a lelkésznek 1849 forintra menő kárt okoztak. Ő maga csak úgy menekülhetett meg Szász György hosszúfalusi kollégájának a sorsától – akit legyilkoltak –, hogy a pürkerei lelkésszel, Türkösi Andrással, a szomszéd községen, Bodolán alul menekült, ahol a császári katonák elfogták, Brassóba kísérték s miután ott ártatlanságukról megbizonyosodtak, szabadon bocsátották. Ugyanő feljegyezte annak a 6 tatrangai lakosnak a nevét, akiket a garázdálkodók legyilkoltak.” „Legtöbben, ugye, onnan

haltak meg, Bácsfaluból, mert ott jöttek le a Tömösi szoroson, csak ilyen muszkák voltak, de románság is volt, mert mikor elmentek, akkor hallották, hogy románul beszéltek. Aztán, ugye, követeltek aranyat, ékszert, hogy fizessék meg a férjüket. Bementek a házba, és felvették a harcot azért az emberek velük, verekedtek, de sokan nem voltak rá készülve, és meghaltak. [...] Ott a temetőnek a sarkán, ott volt egy kő, s ott azon a kőn többet lefejeltek, lenyakaltak. S aztán mire kijöttek Brassóból valami száz csapat, addig már elmentek a muszkák” (1997: Barta János, Hosszúfalu, 70 éves). „Egy könyv írta, onnét olvastuk, hogy a kilométeres kőre tették a fejét” (1997: Barta Jánosné, Hosszúfalu, 72 éves).

A bácsfalusiak és türkösiék a Nagykőhavas felé menekültek, s a Kőba tágas sziklaodúiban húzódtak meg. Ennek nyomai még ma is látszanak: „az oda felhúzódott csángók tűzétől elfüstölődött a barlang. Ezt láttam, de ennél többet nem beszéltek róla annak idején” (1997: Jakab Irén, Bácsfalu, 58 éves).

De nem voltak sokkal szerencsésebben azok sem, akik a Kőbába menekültek. „Tél lévén, a hó elárulta a menekülőket útját, utána mentek, s ha nem is ölték meg, de mindenükből kifosztották őket, míg sokat az izgalom, a fagy és éhség tett életre nyomorékká. [...] Az áldozatokat 1848. december hó 25-én lelkész és tanító nélkül temették el, mert Bartha Márton papom a felső-tömösi vámra, én Borcsa Mihály énekvezető az alsótömösi vámra menekültem. A legyilkoltaknak özvegyei, árván maradván, azokról senki sem gondoskodott, sőt még emlegetni sem merték az áldozatokat. Csak 1857. után merték s templomban az 1848-iki véres karácsonyt szóba hozni, a hátramaradottakat nyilvánosan is vigasztalni s a vértanúkról kegyelettel megemlékezni” (BORCSA: 1906).

1891-ben az 51 csángó vértanu, a decemberi vérengzések és „véres karácsony szombatja” áldozatainak emlékére a csernátfalusi főtéren – az akkori Kossuth-téren – emlékoszlopot állítottak. „Ezt az emlékoszlopot is már a brassói és brassómezei

EMKE fiókja kebelében indítványoztam s annak nevében gyűjtöttem reá a költséget. Összesen 900 koronába került s nagy ünnepélyvel avattuk fel. A felavató beszédet is én tartottam. Részt vett ezen az ünnepélyen az EMKE-n kívül a brassói és brassómezei magyarság. A leányok és községek a koszorúk egész seregét hozták el. Ilyen szép csángóünnepet nem látott többé a hétfalusi csángó nép” – írta Koós Ferenc brassói tanfelügyelő, egykori bukaresti református lelkész.

Az emlékmű azonban alig negyed évszázadig állhatott eredeti helyén. Amikor a románok Hétfaluba is bevonultak, Négyfalu lakói a hosszúfalu-alszegei evangélikus temetőbe menekítették. „Ez év folyamán [ti. 1923-ban] a Magyarpárt kérésére helyt adott az egyházközség a temetőben az 1848-ik évben vértanu halált halt 11 Hosszúfalusi csángó gazda sírja fölé a Csernátfalusi piacon föllálított 1848-as szabadságszobor ledöntött részeinek az elhelyezésére, illetve föllállítására” (Miklós István: A csángók története – kézirat). „A mi emlékkövünk is fel volt állítva Csernátfaluban, ott ahol van a mai emlékszobor, a katona, oda a helyibe. Aztán mikor bejöttek a románok 18-ba, 22-be történt, hogy ledöntötték, akkor, hogy ne vesszen el kárba az emlékmű, elmentek – itt volt az a Papp Endre nagy ügyvéd, doktor –, szekerekkel le s felrakták a szekerekre s felhozták ide, úgy ahogy volt felállítva, úgy állították fel itt a temető sarkába. Azóta is itt van.” (1997: Barta János, Hosszúfalu, 70 éves). „A KOÓS FERENCZ által 1891-ben Csernátfalu piac terén felállított szobor háborítatlanul állt 1926 január 6-ig, amikor egy éjszaka ismeretlen tettesek ledöntötték. Hogy helyébe a ma álló emlékművet állítsák fel. A ledöntött szobor darabjait Dr. Papp Endréné született Köpe Anna helybeli születésű lakos és Sipos András főesperes hosszúfalusi lelkész közbejárásával elszállították a Hosszúfalu alszegei evangélikus temetőbe és ott állították fel” (özv. Jani Mihályné: A hosszúfalusi emlékmű kijavításának rövid jegyzőkönyve).

A 1981-ben az egyházközség titokban kijavította a letöredezett sarkakat, és új márványtáblákat csináltatott. „Aztán kijavítottuk. Mert már a feliratok nem látszóttak, kereken a négy részén. Akkor volt itt egy fiú. Elekes Mihály, ilyen kőfaragó, mozáikos, márványlapokra szépen felvéste, mert megkaptuk a könyvet róla, ami ír nevekről is, hogy kik haltak meg, melyik falukból mennyien és abban az első lapon megvan az emlékkő. S ott külön-külön a feliratok le vannak írva s akkor arról leírta ő, befaragta ebbe a négy márványlapba. S akkor készen volt s hogy ne vegyenek észre semmit – a változás előtt történt, a kommunizmusban –, dél előtt, mikor még a temetőben csend volt, akkor kimentünk s gyorsan felszereltük, amikor nem látott senki semmit. Csak ott csudálkoztak, mikor jöttek délután, hogy hát mikor változott ez meg ilyen hamar, nem vett észre senki semmit. Halottak napján délelőtt. Mert aztán este, mikor mi is kimentünk gyertyát gyújtogatni, akkor jöttek valami emberek, akik kommunisták voltak, hogy: Jancsi, hát ez hogy történt? Ki szerelte fel? Nem tud senki semmit róla. Mondtam, hát, én is csodálkozok, hogy ott van, éppúgy mint ti. Az emberiségnek jó, ha akadnak még, akik felújítanak ilyen dolgokat.” (1997: Barta János, Hosszúfalú, 70 éves).

Az 1990-es évek barbársága ezen az emlékművön is nyomot hagyott: sárga festékekkel öntötték le, de ma nemcsak a helyi közösség és nemcsak az egyház figyel az emlékmű állagára, hanem a négyfalusi RMDSZ szervezete vállalta az emlékoszlop karbantartását, javítását. Az arra tévedő látogató ma már megtisztított, felújított emlékműnél róhatja le kegyeletét.

Véres karácsonyszombat 1848. decz. 23-án Hétfaluban

„És annyi balszerencse közt,
oly sok vizsály után,
Mégfogyva bár, de törve nem,
Él e nemzet e hazán.”

Negyvenegy éve már a nagy vérontásnak,
Rablás, gyújtogatás, erdőbe futásnak.
Pokollá változott Hétfalu szép tája
Édes magyar hazánk, népünk romlására.
„Ne hagyj el, oh Isten!” kiált ifjú, üreg:
hány gyermek lett árva, hány özvegy kesergett
kenyérseggő férje roncsolt teste felett!

És ők elvérzettek szeretve e hazát,
Követve az édes magyar nemzet szavát,
Ne feledd csángó nép, te mindig hű valál,
Hazád ellenivel kezdet soh' sem fogál.
Ezért rohantak rád, ez volt minden vétked,
Ez volt őseidtől örökölt erényed,
'Unio vagy halál! S egy lett az ország:
béküljünk ki tehát szászság és románság!

Jertek hazafiak, állítsunk emléket!
Megérdemlik tőlünk a dicső honvédek.
Véssük fel nevüket az elvérzetteknek
Örök jeléül a hazaszeretnek.
Hadd lássák utódaink, hadd lássa a világ:
Itt is vérben fürdött az arany szabadság.
Ne sajnáld filléred, oh áldozz szívesen,
Mondhasd: ez emléket én is építettem.

Hejh szegény csángó nép! A hány kősziklád van,
Mind dicső emlékek érdemid sorában.
Ismeretlen világ valál sokak előtt,
De ma ragyogóbb kor derül fejed fölött.
Szorgalmad, erkölcsöd, hű hazafiságod
„Hétfalu” nevére dicső fényt árasztott.
Veled isten karja, csak bátran előre,
Légy e kies tájon édes hazád őre!

Bácsfalú, 1889. nov. 5., Borcsa Mihály

Véres Emese-Gyöngyvér

E számunk megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

nka
Nemzeti Kulturális Alapprogram

ENekellyünk minnyájan

ENekellyünk minnyájan,
vigan s' nagy örömmel:

Zengedezzenek a' felhők,
Christus jövetelivel.

| Szóval mondva: |
*Sanctus, Sanctus, Sanctus,
Dominus DEUS Sabaoth.*

Földön lévő állatok,
nagy fen kiáltsátok:
Dicsírvén ötet minnyájan,
nékie mondgyátok.

Tellyes az Eg, és a' Föld,
te dicsősségeddel,
Osanna a' magosságban
Isteni felségeddel.

Mi Atyáink Lymbusban,
messiást ohajtván:
kivánták egyenlő-képpen,
fel-szóval ezt kiáltván.

*Sanctus, Sanctus, Sanctus,
Dominus DEUS Sabaoth.*

(Kájoni János: *Cantionale Catholicum*
című énekeskönyvéből, 1676)

„Csak könnyedén”

Montaigne-t idéző bátorítás a közélettől elbágyadt lelkeknek

S emmi sem áll távolabb tőlem, mint az igazság hirdetése. Inkább megértő ember vagyok, talán befolyásolható is. Nehéz eligazodnom a rám zúduló információáramlásban, és meghallanom a tiszta szót. E túlpolitizált országban én is illeszkedem a láncba. Megyek a magamfajta után, azt olvasom, hallgatom, nézem, akinél öngazolásra lelek. Jólesik az akol melege. Az, hogy megbíznak bennem. Utálok mindig újra küzdeni az elismerésért, a többiek elfogadásáért. Nyilván nem csak bennem van a hiba. Mélyülő lövészárkaink emberfeletti nehézségek elé állítják a megértésre vágyókat. Sokszor képtelenek vagyunk akár csak meghallani is a másként gondolkodó véleményét. Mintha a másik a lelkünkbe gyalogolna bele. S

bizony gyakran meg is teszi. A feszültség abszurd helyzeteket szül: már koncertre is politikai meggyőződés szerint járunk, ki a Fesztiválzenekarra, ki a Nemzeti Filharmonikusokhoz. Szegény Bach forog a sírjában.

Pedig nincs semmi rendkívüli e mostani időkben. Julius Benda 1927-ben írt szenvedélyes hangú kiáltványát olvasom, „Az írástudók árulását”. Rémisszítően aktuális.

Benda szerint az írástudók, akiknek feladata lenne, hogy „felebarátaikat más hitre is elvezéreljék, mint az anyagira s az evilágira”, nem töltik be szerepüket, sőt éppen ellenkezőleg: „A politikai szenvedélyek [...] oly tudatossá váltak, mint eddig még soha [...]. A politikai szenvedélyek mélységben és kiterjedésben éppúgy, mint belső erőben ma a tökéletesség olyan fokára emelkedtek, amilyent a történelem még nem látott.” Az írástudók e szenvedélyeket befogadták, sőt szolgálivá, dicsőtőivé lettek a korszellemen túl a kor indulatainak is. Így vált a kor – Benda értékelése szerint – a politika korává. Mi is e modern kor részesei vagyunk.

De látom, hogy csapdába kerültem, és ki akarok mászni belőle. Amikor már elviselhetetlen számomra a szenvedélyek uralma, amikor saját hangomat, meggyőződésemet is túlzottan karcosnak vélem, akkor leemelem a könyvespolcra Montaigne Esszéit és belefeledkezem világába. Csodálatos a hatása.

Montaigne kora, a 16. század második fele a vallásháborúk zűrzavaros időszakában Franciaországban. Véres villongások, irtózatot megtorlások, a hugenotta csatározások ideje, középpontjában az 1572-es Szent Bertalan-éji vérengzéssel. Igaz, a század végén, 1598-ban a nantes-i ediktum kimondja a francia protestánsok jogegyenlőségét.

A jómódú családban nevelkedett Montaigne, aki 21 éves fejjel már Bordeaux virágzó városának magas rangú tisztségviselője és a királyi udvar gyakran látott vendége volt, 1571-ben visszavonult saját várába, kastélyának toronyszobájába, és tíz évig a könyveinek, az olvasásnak és az írásnak szentelte minden idejét. Nem vált elvont filozófussá. A könyvek vonzása nem szakította el a való élettől, az emberek gondjaitól. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy tíz esztendő után ismét közfeladatot vállalt, 1581-ben megválasztották Bordeaux polgármesterének.

Emberléptékű gondolkodó volt, nagy-nagy megértéssel a másik és önmaga hibái, hiányosságai iránt. Meleg együttérzéssel elmélkedett nagy esz-

méinkről és egyszerű érzéseinkről. Nem akarta megváltani a világot, csak élhetőbbé tenni önmaga számára.

Belelapozok a műbe. Bárhol ütöm fel, vigasztaló gondolatokra lelek, és önmagunkra ismerem: „Mily sokféleképpen ítéljük meg a dolgokat! Hányszor változik az elképzelésünk! [...] gyakori szórakozásom, hogy az enyémmel merőben ellenkező vélemény igazát fogadom el: ilyenkor a képzeletem ráfonódik, mint az inda, s eredeti nézetem értelmét többé nem lelem” – írja *Nézeteinkről* című esszéjében (Montaigne: *Esszék*, Kairosz Kiadó, 1996, 165).

„...nincs olyan jóság, ami ne tenné önelégültté a lelket. Bizonyos, hogy jótetteink után

megveregetjük a vállunkat, és kéjes érzés árad szét bennünk. Nemes büszkeségünk a nyugodt lelkiismeret csendes társa” – fogadja őszinte megértéssel önteltségünket *A megbánásról* című esszéjében (i. m., 184). De nem csak önmaga iránt megértő: „Testileg-lelkileg szabadnak érzem magam, s nincsenek előítéleteim: a nemzeti szokások különbözősége csak a változatosság örömeivel hat reám. [...] Szegyenkezem az olyan honfitársaimon, akiket elvakít a hazai szokás, s dühbe jönnek mindentől, ami idegen: ezek azt hiszik, hogy a falujuk határában van a világ vége, ahova mennek, a maguk módján élnek, és gyűlölik az idegent. Ha Magyarországon össze találkoznak egy nációbelijükkel, örömtüzeket gyűjtanak; összeakaszkodnak, összedugják a fejüket, s szidják a barbár szokásokat. Persze minden barbár, ami nem francia [...]. Én meg éppen azért utazom, mert beteltem a szokásainkkal: nem keresek Szicíliában gaszkonokat, örülök, hogy otthon hagytam őket: inkább görögöket meg perzsákat keresek [...]. S amondó vagyok, hogy bármely idegen erkölcs fölér a miénkkel” (*A hiúságról*, i. m., 225–226)

*

A köztünk lévő egyenlőtlenségről című esszéjében Plutarkhoszt idézve írja, hogy „sosem talált olyan kiáltó különbséget állat és ember között, mint em-

ber és ember között [...], ha az embert tesszük a mérleg serpenyőjére, nem furcsa-e, hogy ő az egyetlen, akit nem saját mértékével becsülünk fel? A lovat erejéért és kitartásáért, de sohasem a hámja szépségéért dicsérik. Az agarat gyorsaságáért és nem a nyakörvéért vagy szíjáért, a madarat szárnyáért és nem csengőjéért. Vajon miért nem becsüljük az embert egyedüli tulajdonságaiért? Miért csak a kocsijáért, fényes palotájáért, hiteléért, jövedelme nagyságáért, amikor mindez csupán olyan dolog, amely körülveszi és nem lelke tartalmát mutatja? [...] Az első pillantásra szemünkbe ugrik a különbség, ha pórt a királlyal, nemest a kurtanemessel, főméltóságot a polgárral, gazdagot a szegénnyel állítjuk szembe. Ám ha jobban megnézzük, ez a különbség a cipősarok magasságában létezik csupán [...]. Minden csak dísz és sallang” (i. m., 116–118).

*

Bevallom, élvezem és követem mesteremet, Montaigne-t. Még a Hét Hárs nagyra becsült olvasóiért sem fárasztom tovább magam a gondolkozással. Lusta vagyok, s ha meg nem kísért felebarátom ínsége, inkább a léhaságokban lelem örömöm, mint a közügyekét való serénykedésben. De nem jó a lelkiismeretem, rühellem, hogy csupán vágyakozom homo politicusszá lenni. Mégis, intelméül oly sok, a közéleti aktivitástól begőzölt atyámfiának, idézek még néhány mondatot legkedvesebb írástudóm morfondírozásom címét adó esszéjéből: „kézzel-lábbal kapálózom az olyan teendők ellen, melyek önmagamtól vonnak el és más egyébhez láncolnak. Kölcsönözzük oda magunkat, ha kell: de csak önmagunknak adjuk magunkat [...]. Ha néha mégis engedtem a rábeszélésnek s közügyek intézésére adtam a fejemet, előre megfogadtam, hogy kézbe veszem, de nem azonosulok velük, kiállok védelmükre, de nem rajongok értük; örködöm felettük, de nem gubbasztok rajtuk, mint kotló a tojáson [...]. Az emberek bérbe adják magukat. Képességeik nem őket szolgálják, hanem a feljebbvalót, akinek engedelmeskednek. Ez a regula nekem nem tetszik [...]. A világ legtöbb regulája megköveteli, hogy mondjunk le önmagunkról s álljunk ki a placra, szolgáljuk a közt. Az emberek érdemüknek tartják, hogy eltérítenek önmagunktól [...], s ügyük védelmére minden érvet felvonultatnak. De hát ez vajon az első eset, hogy a bölcsek nem olyanoknak tüntetik fel a dolgokat, amilyenek, hanem a hasznukat mérlegelik? Bizony sokszor kell mást becsapnunk, hogy be ne csapjuk magunkat, mint ahogy látásunkat s ítéletünket szoktuk hunyorítással elhomályosítani, hogy kijavíthassuk” (i. m., 229–233).

Breuer Katalin

Pécseli Király Imre

De natiuitate Domini

[Cantio Natalis – Karácsonyi Dicséret]

Christus vrunknak aldot születesen,
Angyali verset mondgyunk szent innepen,
Mely Betlehemnek mezzeieiben regen,
Zöngöt ékkeppen.

Diczössegh magosság'ban az Istennek,
Bekesegh leg'en földön embereknek,
Es jo akarat minden fele nepnek,
Es nemzetseghnek.

Mert el iöt az kit az szent atyak vartak,
Az szent kiralyok az kit ohaitottak,
Kiröl jövendöt prophetak mondottak
S nylvan szollottak.

Az nemös Betlehemnek varosaban,
Gyermök születek szüztöl ez vilagra,
Örömet hozza Adam arvaira,
Maradekira.

Eörülnek ézen az mennyei szentek,
Örülnek földön lelkekben az hiuek,
Az ang'alokkal minden keresztyenek,
Igy enekelnek.

Hala leg'en men'beli szent atyanknak,
Hala leg'en születet szép Jesusnak,
Az Szent Leleknek, mi vigasztalonknak,
Bölcz oktatonknak.

Ok keg'es Isten, boldog Szent Haromsag,
Szallyon mi reank mennyei vigasag',
Tauozzek tülünk menden fele mordsag'.
Leg'en vidamsagh.

A születés

„Amikor Heródes látta, hogy a bölcsek túljártak az eszén, nagy haragra lobbant, elküldte embereit, és megöletett Betlehemben és annak egész környékén minden kétesztendő és ennél fiatalabb fiúgyermeket, annak az időpontnak megfelelően, amelyet pontosan megtudott a bölcsektől.” (Mt 2,16)

A karácsonyi vásárokat róva Strasbourg-tól Pestig, ugyanaz a csillogó fényjáték, fenyő- és fahéjillat, szívhez szóló zene veszi körül a nézelődőt. A csendeséj-csomagolás sem perc alatt dönt le racionális lábunkról. Szakembert kellene megkérdezni, de nekem az a tippem, hogy az ünnep a gyermeket hívja elő belőlünk: ő még vállalta és követelte mások előtt és önmagának a szeretetet.

A karácsonyi mozi a vásár része. Legjobb, ha rajzfilm, ha már lúd, legyen kövér, – bár mi sok mindent megeszünk. Az amerikai Catherine Hardwicke filmje Jézus születéséről csak azért nem rajzfilm, mert senki nem szólt neki, hogy amit kitalált, sokkal inkább az Egyiptomi herceg folytatása, mintsem – csak hogy a legutóbbi témába vágó filmnél maradjunk – a Passió előzménye. Trendet követett: előzményt készített egy jól ismert sztorihoz.

Mekkora kockázattal jár a karácsonyi történet megfilmesítése? A történeté, mely a feldolgozás minőségétől függetlenül önmagában katartikus?

Nyilvánvalóan nem sokkal. Nem is erőltették meg magukat a készítők. A film mesebeli szereplői híven követik a Máté és Lukács evangéliumából gyúrt mixet. Nehéz elképzelni kamaszlányt, aki ne rémülne halálra, ha megjelenik előtte Gábiel angyal, hogy közölje, a Szentlélek teherbe fogja ejteni. Catherine Hardwicke sikertült illet ábrázolnia: Mária megszeppent zsidó lány helyett katolikus hősnő, aki a Messiást, népe szabadítóját várja, nem saját babáját.

Sajátos, nem kevésbé hiteltelen elképzelés, hogy Mária nem szimpatizál a férjjelölt Józseffel, aki pedig a mese sza-

bályai szerint legalábbis hercegi: daliás, jószívú, bátor és önfeláldozó, vagyis igen jó pasi. A kezdeti idegenkedés csupán a dramaturgiát segíti, indokolja a jegyespár közötti testkontaktus hiányát. Értsd: kézfogás se. Ha már szűz, legyen...

Az árnyékrajzfilm minden kötelező eleme a helyén: a főgonosz (Heródes) és csapata (római katonák), a humoros figurák (napkeleti bölcsek!) és a váratlan csodák. Ha vasárnap délelőtti hittanórához készített illusztrációs anyagról beszélünk, ötös osztályzattal itt tennénk pontot.

De mekkora magabiztosság kell egy mélylélektani kötődésekre építő történet művészi feldolgozásához? A rendezői kezét kötő lehetséges érzékeny pontok számát nézve hatalmas. Hardwick nem kockáztat. Kínosan ügyel arra, nehogy sértsen bárkit is vallási meggyőződésében. Pedig az a fajta bátorság, mellyel Scorsese Jézus halálát láttatta, elengedhetetlen ahhoz, hogy a néző ne a kötelező hittanóra véget nem érő perceit élje át a moziban ülve. Súlyos tehát a témát feldolgozó alkotói felelőssége: a szimbólum közhelyesítésével ugyanis közvetlenül riasztja el az embereket legizgalmasabb örök-sztori gyűjteményüktől, a Bibliától.

A film kezdete és vége megegyezik a cikkével. A közepét pedig mindannyian képkocka-betéve ismerjük.

„Hang hallatszott Rámában, nagy sírás és jajgatás. Ráhel siratta gyermekeit, és nem akart megvigasztalódni, hogy már nincsenek.” (Mt 2,18)

Donáth Mirjam

SZENCI MOLNÁR ALBERT

Szüz Marianac eneke. Luc. I.

Magasztallya az én szívem,
Az Urat mind éltiglen,
Es örvendez az én lelkem,
Megtarto Istenemben,
Hirdetem kegyességét,
Es nagy jótéteményét.

Mert kegyessen megtekinté,
Oe szolgálólányát,
Ióvótaból meg nem veté,
Hiv alázatos voltát,
Mert imé minden nemzet,
Bódognac mond engemet.

Mert én velem nagy dolgokat
Tön az hatalmas Isten,
Midön egyigyü vóltomat
Felemelé kegyessen,
Szent azért az ő neve,
Aldando diczösége.

Es az ő irgalma vagon
Nemzetségről nemzetre,
Oeröcké néz irgalmasson
Minden ötet félökre.
Hatalmas dolgot szerze,
Oe karjánac ereje.

Az kevély gondolatúknac,
Ménten eszeket veszté,
Dihös szándékát azoknac
Az jokra nem ereszté,
Engemis nagy irgalma
Megtarta nagy hatalma.

Az hatalmas gonoszokat
Oe székekből levoná,
Es az alázatosokat
Hiven felmagasztalá.
mert szeret egyigyöket,
Es gyüöl kevélyöket.

Az nyomorult éhezöket
Minden jockal bétölté,
Az gazdagsággal tölteket
Üressen elereszté,
Mert ő töle mindenec
Bölczen vezéreltetnec.

Izraelt az ő szolgáját
Hiven hozzá fogadá
Emlitvén irgalmasságát,
Népét meglátogatá.
Rájoc nyuytván kegyelmét
Bétölté ígérétét.

Az miképpen szolott vala,
Mi első atyáinknac,
Abrahamnac mit megmonda
Es ő maradékinac,
Im mind megtelleyesité,
Kíért aldgyc öröcké.

Helyesbítés

A Hét Hárs ez évi pünkösdi számában (V. évfolyam 2. szám, 2006. pünkösöd – Szentháromság) a barátommal, Fülöp Attilával készített interjúban (Egy családregevény közepe, Interjú a Fülöp-Tátrai családdal, 2. rész, 22–25. old.) a személyemmel kapcsolatban valótlan híradás jelent meg (24. old. 1. oszlop 3. bekezdés).

A hitelesség és a pontosság okán ezúton közlöm, hogy a cikkben említett „papírt” (24. old. 3. bekezd. 23. sor) magam nem írtam alá. Éppen ellenkezőleg: a maradék hallgatói 2% tagjaként (24. old. 3. bekezd. 13. sor), dacolva a megalkuvónak bélyegzéssel, a változás szükségességét egészen máshol érzékelttem. Tanáraink minősítése helyett leendő lelkészi szolgálatunk zálogát *a minél több és alaposabb tanulásban és felkészülésben* láttam.

Hittudományi egyetemünk akkori dékánját, néhai dr. Nagy István professzor urat, óbudai lelkészt melegsívű, a családját, a gyülekezetet és egyházunkat szerető, a teológus ifjúság sorsáért aggódó embernek ismertem. Nem hogy hátba támadtam volna (24. old. 3. bekezd. 25. sor), de küzdelmeiben, vívódásaiban támogatni igyekeztem. Bármely kérdéstről teljes nyíltsággal és őszinteséggel tudtam és mertem beszélni vele. Lelkipásztori bizalmát ma is szívemben őrzöm és jó példának tekintem.

Bácskai Károly

EZ nap mi örvendezzünk

EZ nap mi örvendezzünk, mert dicsiretes,
és idvességes minékünk:
Az új Királynak, Szent Angyalokkal örüllünk.

Született Emmánuel, Dávid Királynak
szép Városában Betlehemben,
Meg-nyílt Virág-szál, Aron veszszeje jó földben.

Angyalok meg-jelentik a' Pásztoroknak,
hogy mi meg-Váltónk születik,
Gyenge szép Szűznek tiszta méhéből adatik.

Szép JESUST tisztaságba, szép Szűz MÁRIA,
szülé mi-nékünk világra;
Az Istállóban, mert másutt helye nem vala.

Bé-takará posztóban, ökor és Szamár
rea lehele Jászolban,
ők meg-ismérék Mennyei Királyt házokban.

Ismérjük mi-is ötét, Mert mi bününk-ért,
idvességünk-ért született,
Kivánnya tölünk, szállásúl adgyuk szivünket.

Szalma, széna ö ágya, Jászolban úgy rengeti
Szent Annya MÁRIA,
ö melegsége barom lehellés, nem ruha.

Jöve emberek közzé, A' Világ bünét
Adámtól-fogva fel-vévé,
Hogy bünös Embert, Szent Országában vihetné.

Dicsösség az Istennek, Kicsiny JESUS-nok,
és Szent Lélek UR Istennek,
Békesség legyen a Földön-lévő Népeknek.
Amen.

*(Kájoni János: Cationale Catholicum
című énekeskönyvből, 1676)*

**Hálásan köszönjük mindazok
segítségét, akik 2006-ban
gyülekezettünket és alapítványunkat
befizetéseikkel támogatták.**

Kérjük, hogy a 2006. évről készített adóbevallás
benyújtásakor is támogassa alapítványunkat
a személyi jövedelemadó szabadon választott
célra rendelhető egy százalékának felajánlásával.

Schéner Mihály krampuszai

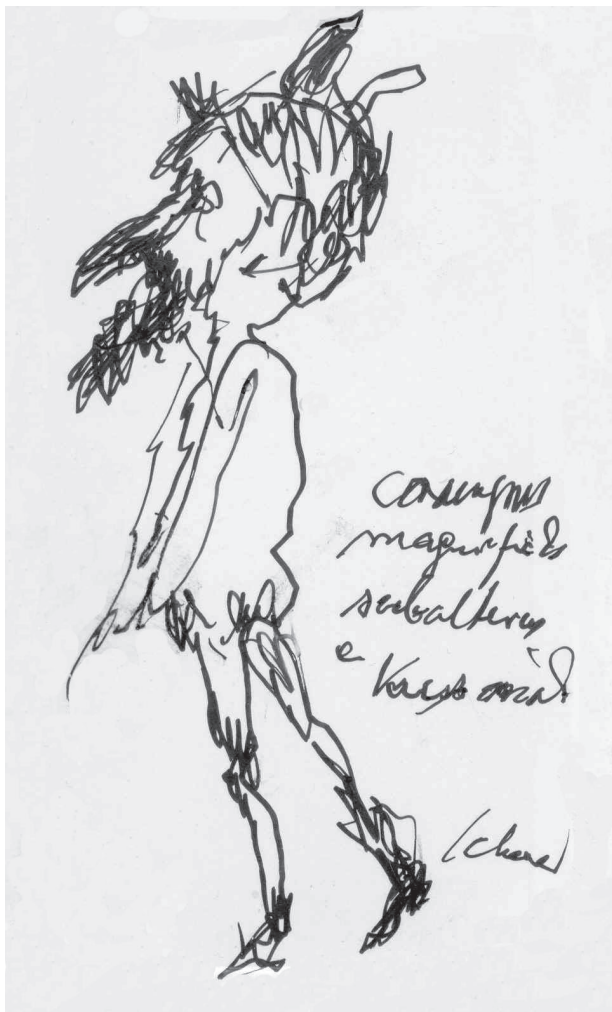
2006. november 19-én nyílt meg Schéner Mihály tárlata a Mező utcai templomban. A közös ebéd jókedvű közösségében a művész megajándékozta azokat, akik a vele való találkozás kedvéért kizarándokoltak Békásmegyerre: tréfás-komoly rajzokat vázolt szalvétára, papír zsebkendőre és -tálcára, – mikor mi esett a keze ügyébe. E rajzokon főlbukkant egyik kedvenc témája is: az ördög.

Gyerekkoromban még nem voltak bérelt Mikulások, és a telet hozó Télapót csak mesekönyvből ismertük. Az utolsó fél évszázadban e mesebeli kedves öregek azonban igen elszaporodtak, és ugyanolyan prém-szegélyes, szép piros ruhát viselve, mint az igazi Mikulás, köszönőemberként egészen karácsonyig ott kellemkednek nagy áruházainkban. Ezzel aztán a Mikulás és a Télapó szerepköre annyira öszszemosódott, hogy a gyerekek, akiknek érdekében e hagyományt megőriztük, már semmit sem értenek az egészből.

Annak idején csak december 5-én, úgy alkonyat-tájt találkozhatott az ember a Mikulással. Zsákját cipelve szinte surrant az utcán, és mi az ablakból néma borzongással figyeltük elmaradhatatlan kísérelőjét, a nyomában csörtető, láncos, virgácsos, fekete képű krampuszt. A félelmetes krampuszt a mai gyerekek már alig ismerik. Ennek oka részben a megváltozott pedagógiai szemlélet, részben pedig a Télapó és a Mikulás összevont szerepköre. Krampuszra már nincs szükség.

Mielőtt azonban végképp elbúcsúznánk tőle, lássuk „életrajzi adatait”: miként szegődött a Mikulás mellé, s a néphagyomány hogyan őrizte meg benne századokon át a még az ókeresztény korban kialakult ördöggépet. Hiszen a krampusz az ördög népies elnevezése, figurája az ajándékosztó Mikulás büntető ellentéte. Az etimológiailag megfejtetlen szó a szláv nyelvekbe és a magyarba is az ausztriai németből származik.

Milyen is volt az ördög külső megjelenése? Fekete, torzképzű alak szarvakkal, kecskeszakállal és farkkal, valamint patás lábakkal. Valójában olyan volt, mint egy két lábon járó kecske emberi kezekkel. De miért éppen kecske? Erre a feleletet Máté evangéliumában találjuk (Mt 25,32–33.41): „Öszszegyűjtenek eléje minden népet, ő pedig elválasztja őket egymástól, ahogyan a pásztor elválasztja a juhokat a kecskéktől. A juhokat jobb keze felől, a kecs-

kéket pedig bal keze felől állítja. [...] Akkor szól a bal keze felől állókhhoz is: Menjetelek előlem, átkozottak, az ördögnek és angyalainak elkészített örök tűzre.” A kecskére való utalás tehát teljesen egyértelmű, ahogy a bárány szimbolikus jelentése is (Isten Báránya). Ezt a szimbolikát képi és írott formában az egész középkor használta.

A két lábon álló kecskefigurának a görög mitológiában is van megfelelője: a szatír. A nagy számú ókeresztény görög közösség jól ismerte a mitológiát és a pogány istenségeket. Az evangéliumot latinra fordító Jeromos Remete Szent Pál életét is megírta, s ebben részletesen taglalja, hogy a haldokló remetét meglátogató Szent Antalt egyiptomi pusztai útja során számos ördög kísértette meg különböző formában. Akadt köztük egy szatír is, amelyet a szent igen megleckéztetett, és végül meg is térített. Az egykori kortárs Hilarius püspök a IV. században még azt is tudni véli, hogy egy ilyen szatírt halá-

SCHÉNER MIHÁLY kiállítása
2007. március 18-áig
látogatható.

la után besózva Konstantinápolyba vittek, mert Nagy Konstantin látni akarta a bukott angyalt. Az ókeresztények ugyanis a görög mitológia félig ember, félig állat fantáziaalakjait az ördögökkel való frigyből származó bukott angyaloknak tartották. Így forrt össze a görögök pajkos pánja és gunyoros szatírja a keresztény hagyomány kecskefőfájú ördögével.

De hogyan került az ördög a Mikulás mellé? Ez már fogasabb kérdés: Szent Miklós is – hasonlóan Remete Szent Pálhoz és Szent Antalhoz – a korai keleti egyház szentje volt a IV. században. Legendájából tudjuk, hogy ő is többször megszegényítette az ördögöt, sőt a színes népi képzelet szerint meg is szelídítette, és láncra verve szolgálatába állította. Ez az a krampusz, aki az ajándékosztó Mikulás mellett ijesztgeti és bünteti a gyerekeket. Bálint Sándor néprajzkutató szerint a házról házra járó krampuszos Mikulás hagyománya már városi eredetű, és alig másfél százados. Ezzel szembe a sokkal régebbi dunántúli „láncos Miklós” néphagyomány – amelyben kormos képű legények láncsal ijesztgetik a falubelieket – alapján feltételezhetjük, hogy a krampusztól függetlenül Szent Miklós alakjához mindig kapcsolódott valamilyen ördögmítosz.

PN

Küldetéek a' szent Szűzhöz Isten erőssége

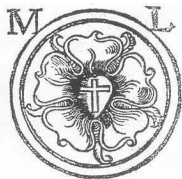
Küldetéek a' szent Szűzhöz Isten erőssége,
 A' Gábriel Arkangyal Urnak fő követe,
 Ki Adámnak esetit állatná helyére,
 Pokol sötétségében ki vólt meg-kötözve.

Idvez-légy te Maria, azt mondá az Angyal,
 Im Ur vagyon te-veled, vagy tellyes malasztal:
 Halván a' Szüz meg-ijede, az illyen szozattal,
 De meg bátorittaték azon Angyal által.

Szent Lélek erejétől mert fogadsz méhedben;
 Királyoknak Királyját szülöd emberségben:
 Anya magát meg aláza szemérmességben,
 Im az Ur szolgálója; mint mondod: úgy légyen.

Dicsírtessék az Atya mindenható Isten,
 Vele együtt örökké a' Fiú Ur Isten:
 Egyetemben vigasztaló Szent Lélek Ur Isten,
 A' tellyes Szent Háromság, a' magas Mennyégben.
 Amen.

(Kájoni János: *Cantionale Catholicum*
 című énekeskönyvéből, 1676)

Templomépítés a türelmi rendelet után

Abécsi udvar az artikuláris helyek kijelölésével elérte a kívánt hatást: a szabad vallás-
gyakorlás korlátozásával a protestanizmus
valóban visszaszorult. A többi – kb. 20 – privilegizált vármegyében, ha valamivel mértékletesebben, de még Mária Terézia idején is folytatódott a visszafoglalások. A rendelkezés szerint ugyan, ha a templom már 1681-ben vagy előtte a protestánsok kezén volt, birtokukban maradhatott, a gyakorlat azonban mást mutatott. Erről magam is meggyőződtem, amikor a Veszprém megyei Vörösberény református templomának ásatását vezettem. Itt az építészeti emlékek is jól mutatják a templomfoglalásokkal kapcsolatos küzdelmek szövevényességét. Ez az egyszerű kis falusi templom – oklevéllel is igazoltan – egyik legősibb településünk plébánia-temploma volt, amely már a török megszállás alatt a reformátusok birtokába került, de később II. Ferdinánd a községet templomával együtt a győri jezsuitáknak ajándékozta. Ettől kezdve a templom állandóan gazdát cserélt a reformátusok és a katolikusok között. Amit az egyik felekezet liturgiájának megfelelően felépített, azt a másik, ha birtokába kerítette az épületet, lebontotta. Az ásatás megtalálta a katolikus oltárok, a sekrestye és a lefaragott szentségház nyomait, de feltárta az elbontott református úrasztala alapjait is. Végül a reformátusok lőrésekkel ellátott fallal vették körül a templomot, s innen folytatták most már fegyveres harcukat a győri jezsuiták ellen. Csak 1770 és 1785 között tudhatták végleg magukénak a templomot, amelyet azután barokk stílusban építettek újjá.

Az államhatalommal együttműködő katolikus hatóságok a templomépítés tilalmán kívül számtalan más módot találtak a pszichikai megfélemlítésre és megalázásra. Így például sok városban a protestáns céhtagoknak is részt kellett venniük a körmeneteken, másutt pedig a kötelesek voltak hozzájárulni a plébános jövedelméhez. E visszaélések fölött még „a magyarokat szerető” Mária Terézia is szemet hunyt. A mélyen vallásos királynő nem titkolta ellenszenvét az „akatolikusok” iránt, és a hitehagyókat szigorúan büntette. Testőrgárdájában mégis megtúrta a protestánsokat, sőt Bessenyei György életét és munkásságát kitüntető figyelemmel kísérte, később pedig könyvtárosának is megtette őt. Igaz, akkor Bessenyei már katolizált, előzőleg azonban a gárdából kilépve a protestáns ügyek képviselőjeként tevékenykedett Bécsben.

Kapocs, az 1783-ban épített templom belseje
a korabeli szószékoltárral

De akár katolikus volt Bessenyei, akár protestáns, jelenléte az udvarnál azt sejteti, hogy a felvilágosodás fuvallata a Burg falai között is érezhető volt, még ha a királynő nem vett is róla tudomást. Hosszú uralkodásának utolsó 16 évében, amikor társuralkodóként fiát is maga mellé vette, a vallási ügyek intézése észrevétlenül csúszott át az állami adminisztráció hatáskörébe, lassan előkészítve az ún. jozefinista korszakot. Ez a diákok külföldi tanulmányújtára vonatkozó tilalom feloldásában mutatkozott meg először: 10 év alatt több mint 700 diáknak adott engedélyt a kancellária, hogy vallásuk kívánalmai szerint a lutheránusok Németországban, a reformátusok pedig Hollandiában vagy Svájcban folytathassák tanulmányaikat.

A királynő és a társuralkodó II. József között állandó ellentéteket okoztak a vallási ügyek, mivel József számára az államérdek volt az első. Meggyőződését a cseh-morva felkelések is igazolták, hiszen e területeken még 1775-ben is érvényben voltak a protestánsok elleni drákói rendeletek.

Mária Terézia halála után szabaddá vált az út II. József reformjai számára, amelyeknek csak egyik részét képezték a vallási ügyek. Józsefet csakis gyakorlati megfontolások vezették abban, hogy véget vessen a nem katolikusok üldözésének. Hívó katolikus létére nyíltan kimutatta megvetését anyja főpapi tanácsadói iránt, akikben a pazarlás megtettesítőit látta. Migazzi váci püspököt, aki egyben Bécs érseke is volt, felszólította, hogy mondjon le egyik egyházi tisztségéről. Csak a rációt tartotta szem előtt, és a népjólét érdekében gyűlölt minden pazarlást, amire pedig bőven talált példát a katolikus egyházban. Egyeduralma a katolikusok

számára 10 esztendőös poklot jelentett, 1781-ben kiadott türelmi rendelete a protestánsok számára viszont a szabadság útját nyitotta meg.

Most már minden városban és községben épülhetett evangélikus vagy református templom, ha a felekezet hívei közé legalább 100 családot számíthattak. A történelmi Magyarországon a türelmi rendelet hatására legelőször a Pozsony környéki Bazinnak adtak engedélyt evangélikus templom építésére. A templom külsejére és elhelyezésére vonatkozó megkötés a rendelet szerint annyiból állt, hogy csak torony nélkül és nem közvetlenül az utcára nyíló bejárattal épülhetett, 1786-tól azonban már torony építését is engedélyezték. A terveket a helytartótanácsnak kellett bemutatni. Hatalmas arányú templomépítési tevékenység indult meg országsherte. Az artikuláris helyek nagyméretű templomait – egy-egy közösség anyagi lehetőségétől függően – kisebb templomok váltották fel, s a belső teret karzatokkal bővítve növelték a férőhelyek számát. Bosszúságra azonban a szabad építkezés ellenére is bőven akadt ok. Az engedély kiadását a helytartótanács különböző kifogásokkal sokáig késleltethette. Mindezek ellenére 1787-ig 218 evangélikus templom építésére adtak engedélyt.

Ha végignézzük a türelmi rendelet utáni években már toronnyal épült falusi templomainkat, bizonyos egyöntetűséget mutatnak: hosszaházas épület a bejárat feletti vagy a homlokzatból kissé előre lépő, a bejáratot is magában foglaló toronnyal, hagyma formájúra megtört barokk vagy gúla alakú klasszicista toronysisakkal. Ezek a templomok külsejükben szinte már nem is különböznek koruk katolikus templomaitól. Ez az akkori stílusirányon kívül a korabeli építőszerzetekkel magyarázható. A városokban, ahol volt építőcéh, meg tudták oldani egy-egy igényesebb templom felépítését, de a patics- és vályogházás falvakban rendszerint nem volt kőművesmester, aki bolthajtásokat, teknőboltozatot tudott volna készíteni, tornyot tudott volna emelni, nem beszélve olyan szakemberről, aki a helytartótanácsához benyújtandó tervrajzot el tudta készíteni. E nehézségekben könnyebbséget jelentett, hogy II. József létrehozta a Monarchia minden tartományát irányító Udvari Építészeti Igazga-

tóságot (Allgemeine Oberhofbau Direktion). Ez a hivatal a közérdeket szolgáló sokféle épületfajtán kívül a kegyúr nélküli falvakat a templomok vonatkozásában is valóságos típustervekkel látta el.

Kialakult azonban a 18. században nálunk egy korszerűbb munkaszervezeti forma is, az ún. „uradalmi építőirodák” rendszere. Ezek az irodák a mamutbirtokokkal rendelkező arisztokraták birtokközpontjaiban működtek. Eleinte csak saját bir-

Győr, az 1784–1785 során emelt templom

toikaik építési ügyeivel foglalkoztak a tervezéstől a kivitelezésig, beleértve az építőanyag előállítását is, később azonban távolabbi munkákat is elvállaltak. A szakirodalom több ilyen uradalmi építési irodát említ, kutatásuk a levéltári anyag feldolgozásától függ. Bizonyíthatóan működött ilyen iroda Kismartonban az Esterházy hercegek, Tatán az Eszterházy grófok, Nagykállón a Károlyiak és Keszthelyen a Festetichek birtokán, ezeket mind külföldről behívott építőmesterek vezették.

Így volt lehetséges, hogy a győri evangélikusok templomtervét a tatai Eszterházy uradalom vezető építész, Grossmann József módosította, ő alakította ki azt a végső formát, amely szerint 1784–85-ben a templom felépült. Feltehetően az uradalom mint vállalkozó is részt vett az építkezésben.

Belső elrendezésében az evangélikus templom több mint kétszáz éven át szinte semmit nem változott: világos belső tér kevés díszítménnyel, amely jórészt csak oltárra, szószékre és keresztlőmedencére összpontosul. Falusi templomainknál mindenütt megtalálható az oltárral szemben lévő falhoz épült, oszlopokon nyugvó karzat, rendszerint boltozott alépitménnyel. Kizárólag evangélikus templomberendezési sajátosság volt a 18–19. században az ún. szószékoltár, azaz az oltár fölé helyezett és azzal összeépült szószék. A közvetlenül a türelmi rendelet után épült templomokban – különösen ott, ahol betelepült német evangélikusok laktak – gyakran találunk II. Józsefre utaló feliratokat, sőt előfordult, hogy a király arcképét a falra festették a hálás hívek.

Kemeneshőgyész, a templom építéséről szóló tábla

KARÁCSONY – VÍZKERESZT – BÖJT ISTENTISZTELETI REND

Békásmegyeren (Mező u. 12.):

December 24., ádvent 4. vasárnapja, szenteste

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet:
Muntagné Bartucz Judit

December 25., karácsony első napja (hétfő)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 26., karácsony második napja (kedd)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

December 31., vasárnap, óév este

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Gálos Ildikó
17.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Január 1., újév (hétfő)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Vári Krisztina

Január 6., vízkereszt (szombat)

17.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Gálos Ildikó

Január 7., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Paál Gergely

Január 14., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Január 21., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Szabó Ferenc

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor szlovák nap

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Szabó Julianna

Január 28., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Február 4., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Február 11., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Február 18., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Kézdy Péter

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor In memoriam Andorka Eszter

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Kézdy Pál

Február 25., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Március 4., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet:

Orosz Gábor Viktor

Március 11., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Március 18., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Koczor Tamás

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor Életműdíjasok: beszélgetés

Papp Oszkárrel és Kertész Ákossal

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Koczor Zoltán

Március 25., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Az úrvacsorát a hónap 1. és 3. vasárnapján, valamint
karácsony 1. és 2. napján, illetve Újévkor ünnepeljük.

Pilisvörösváron (református templom)

karácsony 1. napján 14.00 órákor

a hónap 2. és 4. vasárnapján 14.00 órákor

BIBLIODRÁMA

**2007. január 27-én, február 24-én és
március 24-én, szombaton 16 órákor**

„Nem olyan-e az én igém, mint a tűz?” (Jer 23,29)

Munka Ildikó és Falvy Dóra vár mindenkit, aki a Biblia
üzenetét testestől-lelkestől szeretné megragadni.

BIBLIAÓRÁK

Jób könyve

Tanház Donáth László vezetésével

Alkalmaink: 2007. január 31-én, február 14-én és

28-án, március 14-én és 28-án, szerdán 17.00 órákor

Gyermekcatekésis

Naszályi Márta és Váradi László vezetésével

minden vasárnap 10.00 órákor

Német orgonamuzsika a XVII–XVIII. századból

PÁL DIANA

Dietrich Buxtehude, Johann Pachelbel, Johann
Sebastian Bach, Georg Philipp Telemann
és Carl Philipp Emanuel Bach műveiből
játszik a békásmegyerei templom orgonáján.

*

A lemez a Mező utcai templomban,
a Luther Kiadó Üllői úti boltjában
és a Huszár Gál Könyvesboltban kapható.

Szerzőink:

BODOR PÁL (Diurnus) – *NOL, Klubháló, Budapesti Lap*

BOÓR JÁNOS filozófus – *Mérleg*

BREUER KATALIN jogász – *Hét Hárs*

DONÁTH LÁSZLÓ evangélikus lelkész – *Hét Hárs*

DONÁTH MIRJAM újságíró – *Magyar Rádió (külsős)*

FABINY TAMÁS evangélikus lelkész, püspök – *Duna Televízió*

GELLÉRT KIS GÁBOR ÚJSÁGÍRÓ – *Magyar Rádió,*

Magyar Televízió

FRENKL THURZÓ TIBOR újságíró – *Köztársaság, Respublika*

MÁRTONFFY MARCELL irodalomtörténész, teológus – *Mérleg*

PAMER NÓRA régész, építészettörténész – *Műemlékvédelem*

VERES EMESE-GYÖNGYVÉR néprajzkutató, újságíró –

Magyar Rádió (külsős)

E számunkat XV. századi német metszetek díszítik.

HÉT HÁRS

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség lapja

Felelős szerkesztő: Donáth László lelkész

Szerkesztők: Breuer Katalin felügyelő és Ittész Nóra

A gyülekezet lelkészi munkatársai:

Fülöp Attila segédlelkész,

Gálos Ildikó gyülekezeti munkatárs

Cím: 1038 Budapest, Mező u. 12.

Tel/fax: 368-6118, mobil: 06-20-4601-345

E-mail: breuer@axelero.hu

internet cím: www.hethars.hu

Tördelés: Hartai Krisztina

Nyomtatás: Wesley Kiadó

Adományokat az OTP 11703006 – 20058830
számlaszámra várunk.